

**UNIVERZA V MARIBORU
PRAVNA FAKULTETA**

MAJA BRAJNIK

**RAZVOJ DRUŽINSKEGA PRAVA – OD ODZ
DO DRUŽINSKEGA ZAKONIKA**

Diplomsko delo

Maribor, 2013

**UNIVERZA V MARIBORU
PRAVNA FAKULTETA**

DIPLOMSKO DELO

**RAZVOJ DRUŽINSKEGA PRAVA – OD ODZ
DO DRUŽINSKEGA ZAKONIKA**

Študentka: Maja Brajnik

Številka indeksa: 71171798

Študijski program: UNI-B1-PRAVO

Študijska smer: Pravo

Mentorica: doc. dr. Suzana Kraljić

Maribor, oktober 2013

ZAHVALA

Zahvaljujem se mentorici doc. dr. Suzani Kraljić za strokovno pomoč in nasvete pri izdelavi diplomskega dela.

Posebna zahvala gre tudi moji družini, fantu in prijateljem, ki so me ves čas študija vzpodbujali, podpirali in mi stali ob strani.

POVZETEK

V letu 1918 je prišlo do združitve jugoslovanskih narodov pod skupnim imenom Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev. Za to obdobje je značilen velik vpliv verskih organizacij na pravno ureditev, kar se je predvsem izrazilo kazalo na področju družinskega prava. Starši v razmerju do otrok niso bili enakopravni, žena je bila podrejena možu, ki je veljal za "glavo družine".

Leta 1945, v času Federativne ljudske republike Jugoslavije, je bilo družinsko pravo postavljeno na nove temelje. Vsi pravni predpisi, ki so veljali pred in med drugo svetovno vojno, so bili razglašeni za neobstoječe. S tem smo popolnoma opustili uporabo pravne ureditve v stari Jugoslaviji, ki je bila ena izmed najbolj konservativnih v zahodni Evropi. Novosti v družinskem pravu so bile: enakopravnost zakoncev, izenačenje zunaj zakona rojenih otrok s tistimi, ki so se rodili v veljavni zakonski zvezi, uzakonitev zunajzakonske zveze, možnost razveze zakoncev, skupno premoženje zakoncev itd.

V letu 1971 je z ustavno reformo Socialistične federativne republike Jugoslavije urejanje družinskopravnih razmerij v celoti prešlo v pristojnost posameznih republik. V Republiki Sloveniji je bil leta 1976 sprejet Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih, ki je za razliko od prej veljavnih temeljnih zakonov družinskopravno področje celovito uredil. Uredil je zakonsko zvezo, razmerja med starši in otrokom, posvojitev, rejništvo ter varstvo mladoletnih otrok in drugih oseb, ki niso sposobne same skrbeti zase, za svoje pravice in koristi.

Družinska razmerja v Republiki Sloveniji ureja 35 let star zakon, kar sicer dokazuje, da je bil za takratne razmere leta 1976 napisan zelo napredno, saj je bil vse do danes le trikrat noveliran. Največ sprememb je bilo v premoženjskih razmerjih med zakoncema in v razmerju med otrokom in starši, nekatere pristojnosti, ki jih je ob sprejetju Zakona o zakonski zvezi in družinskih razmerjih imel center za socialno delo, so prešle na sodišča, spremembe so bile tudi na področju varstva in vzgoje otrok, izvrševanja roditeljske pravice ter otrokovih stikov itd.

Leta 2011, natančneje 16. junija, je bil v Državnem zboru Republike Slovenije sprejet Družinski zakonik, ki je predstavljal obsežno reformo družinskega prava, vendar do njegove uveljavitve ni prišlo, saj je Civilna iniciativa za družino in pravice otrok zbrala zadostno število podpisov za razpis referendumu, na katerem se je leta 2012 večina državljanov in državljanek Slovenije opredelila proti njegovemu sprejemu.

KLJUČNE BESEDE:

družina, otrok, zakonska zveza, zunajzakonska skupnost, enakopravnost, posvojitev, rejništvo, skrbništvo.

SUMMARY

In the year 1918 the Yugoslav nations merged, named the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes. This period was characterized by a large influence of religious organizations on the regulation, which was especially pronounced in the family law. Parents were not equal in the relation to children, the wife was subordinate to her husband, who was considered as the "head of the family".

The family law was reorganized during the period of the Federal People's Republic of Yugoslavia in 1945. All legal regulations, which were in use prior and during the World War II were declared to be non-existent with the legal regulations. Therefore we completely abandoned the use of regulations in old Yugoslavia, which was one of the most conservative in Western Europe. The renewals in family law were the following: equality of spouses, equalization of children born outside marriage with those who were born in a valid marriage, legalization of consensual unions, the possibility of divorce, joint property of spouses, etc...

With a constitutional reform of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia in 1971, the editing of family-law relationships was fully transferred to the jurisdiction of the republics. In the Republic of Slovenia was the Law on Marriage and Family Relations adopted in 1976, which unlike the previously applicable basic (fundamental) laws comprehensively regulated the family-law field. The law regulated the marriage, the relationship between parents and children, adoption, foster care and the protection of minors and other persons, which are not able to take care of themselves, of their rights and benefits.

Family relationships in the Republic of Slovenia are being regulated by an almost 35-year-old law, which otherwise proves that the law was written highly advanced in 1976 and was amended only three times till today. Most changes were made in the matrimonial property and the relationship between children and parents, some powers that had the Centre for Social Work at the adoption of the law were later transferred to the courts, changes were also made in the area of childcare, education, enforcement of parental rights and child contacts, etc...

In 2011, precisely on the 16 of June, the Family code was adopted in the National Assembly of the Republic of Slovenia, which represented a major reform of the family law, but it never came in use, because the Civil initiative for Family and children's rights collected a sufficient number of signatures to call in a referendum on which the majority of the citizens of Slovenia defined against its adoption in 2012.

KEYWORDS:

family, children, marriage, extramarital community, equality, adoption, foster care, guardianship.

KAZALO VSEBINE

1. UVOD.....	1
2. OBČNI DRŽAVLJANSKI ZAKONIK	2
3. UREDITEV DRUŽINSKEGA PRAVA V STARI JUGOSLAVJI	3
3.1 Splošne značilnosti	3
3.2 Zakonska zveza.....	3
3.3 Razmerja med starši in otroki	4
3.4 Posvojitev.....	4
3.5 Rejništvo	5
3.6 Skrbništvo	5
3.7 Načrtovanje družine	6
4. UREDITEV DRUŽINSKEGA PRAVA V FEDERATIVNI LJUDSKI REPUBLIKI JUGOSLAVIJI	6
4.1 Splošno o ureditvi	6
4.2 Pravna ureditev zakonske zveze	7
4.2.1 Temeljna načela zakonske zveze.....	7
4.2.2 Sklenitev zakonske zveze.....	7
4.2.3 Pravne posledice zakonske zveze.....	8
4.2.4 Prenehanje zakonske zveze	9
4.2.5 Zunajzakonska skupnost	10
4.3 Pravna ureditev razmerij med starši in otroki	10
4.3.1 Preživljanje otrok	11
4.3.2 Priznanje in izpodbijanje očetovstva.....	11
4.4 Posvojitev.....	12
4.5 Rejništvo	13
4.6 Skrbništvo	13
5. UREDITEV DRUŽINSKEGA PRAVA V SOCIALISTIČNI FEDERATIVNI REPUBLIKI JUGOSLAVIJI	14
5.1 Splošno o ureditvi	14
5.2 Zakonska zveza.....	15
5.3 Prenehanje zakonske zveze.....	16
5.3.1 Pravne posledice prenehanja in razveze zakonske zveze.....	16
5.4 Pravna ureditev zunajzakonske skupnosti	17
5.5 Pravna ureditev razmerij med starši in otroki	18
5.5.1 Pravice in dolžnosti staršev in otrok	18
5.5.2 Izpodbijanje očetovstva in materinstva	20
5.5.3 Ugotavljanje očetovstva in materinstva	20
5.6 Posvojitev.....	21
5.7 Rejništvo	22
5.8. Skrbništvo	24
6. UREDITEV DRUŽINSKEGA PRAVA V SAMOSTOJNI REPUBLIKI SLOVENIJI	25
6.1 Splošne določbe	25
6.2 Ureditev zakonske zveze.....	26

6.3 Spremembe ZZZDR glede preživljanja	26
6.4 Ureditev preživljanja med starši in otrokom.....	27
6.5 Varstvo in vzgoja otrok.....	28
6.6 Izvrševanje roditeljske pravice	30
6.6.1 Ureditev otrokovih stikov	31
6.7 Rejništvo	31
6.8. Zakon o registraciji istospolnih partnerskih skupnostih	32
6.9 Načrtovanje družine	32
7. DRUŽINSKI ZAKONIK	33
7.1 Zakonska zveza, zunajzakonska zveza, partnerska skupnost in zunajpartnerska skupnost	35
7.1.1 Sklenitev zakonske zveze.....	37
7.1.2 Prenehanje življenjskih skupnosti	38
7.1.3 Pogodbeni premoženjski režim med zakoncema	38
7.1.4 Stanovanjsko varstvo.....	38
7.2 Ureditev razmerij med starši in otrokom	39
7.2.1 Načelo otrokovih koristi in prepoved telesnega kaznovanja otrok	39
7.2.2 Ugotavljanje očetovstva in materinstva	39
7.2.3 Ukrepi za varstvo otrok	39
7.2.4 Omejitev ali prepoved stikov staršev in otrok.....	40
7.2.5 Dolžnost preživljanja.....	40
7.3 Posvojitev.....	40
7.4 Rejništvo	41
7.5 Skrbništvo	41
7.6 Mirno reševanje sporov	41
7.7 Prenos nalog v sodno pristojnost	42
8. SKLEP	43
9. BIBLIOGRAFIJA	45

1. UVOD

Razvoj družinskega prava v zadnjem stoletju lahko označimo kot pester, saj je od konservativne ureditve v stari Jugoslaviji do sprejema Zakona o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (ZZZDR)¹ to področje doživelo spremembe vse do svojih temeljnih definicij in načel.

Za obdobje od leta 1976, ko je bil sprejet ZZZDR, do danes, pa žal ne moremo trditi enako. Družinska razmerja ureja 35 let star zakon, ki je bil vse do danes le trikrat noveliran, družbene razmere pa so se v tem času spremenile do te mere, da potrebujejo obsežno reformo, saj je v sedaj veljavnem ZZZDR prisotnih veliko nedodelanosti, pravnih praznin in pomanjkljivosti, npr. kljub temu da je Ustavno sodišče Republike Slovenije v svoji sodbi podalo jasno nalogo zakonodajalcu, da odpravi diskriminacijo istospolnih partnerskih skupnosti, zakonodajalec še vedno ni izenačil pravic istospolno usmerjenih partnerjev z različnospolnimi, poleg tega je tudi definicija družine podana preozko, saj ne zajema oblike enostarševske družine, rejniške družine itd.

Takšno reformo je predstavljal Družinski zakonik (DZ)², ki je v naš pravni sistem prinašal veliko sprememb in novosti, med drugim je razširil definicijo družine, odpravil diskriminacijo in neenakopravnosti med istospolnimi in različnospolnimi partnerji ter predvsem zagotavljal večje koristi in pravice otrokom.

V diplomski nalogi bom predstavila razvojne tendence družinskega prava od veljave Občega državlanskega zakonika (ODZ) na naših tleh do sprejema ZZZDR, s poudarkom na novostih, spremembah in razlikah, ki jih je glede na obstoječo zakonodajo prinašal na referendumu padli Družinski zakonik.

Splošne raziskovalne hipoteze, ki sem jih v diplomski nalogi teoretično preverila, so:

1. Družinski zakonik je pravice otrok formalno postavljaj pred pravice staršev in jih urejal ugodneje kot Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih.
2. Družinski zakonik je glede na veljavno zakonodajo ugodneje urejal pravice istospolnih partnerjev.
3. Družinski zakonik je pojem družine urejal širše kot Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih.

¹ Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (ZZZDR), Ur. l. SRS, št. 15/1976, 1/1989, 14/1989, Ur. l. RS, št. 64/2001, 69/2004.

² www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.../DZak-sprejet-16-6-11.doc, v nadaljevanju DZ (16. 9. 2013).

2. OBČI DRŽAVLJANSKI ZAKONIK

Obči oz. občni državljanski zakonik (ODZ) je kodifikacija splošnega civilnega prava iz časov habsburške monarhije, kar pomeni, da je bil dolga leta pozitivno pravo tudi v slovenskih deželah. Z njim so le-te prvič prišle do sistematične zbirke civilnopravnih pravil, ki jih je bilo pred tem treba črpati iz različnih virov, ki so segali vse do rimskega prava.³

ODZ je bil z razglasilnim patentom št. 946 zb. pr. z. uzakonjen 1. julija 1811, za vse »nemške« dedne dežele pa je začel veljati 1. januarja 1812. Na območju Ilirskih provinc, ki so bile pod francosko oblastjo, je veljal Code civil. Šele ko je bila Francija poražena in so se Ilirske province ponovno priključile Avstriji, je bil ODZ uveljavljen tudi na tem področju: na Kranjskem in v Beljaškem okrožju 1. maja 1815, na Goriškem in v Istri 1. oktobra 1815, v Dalmaciji pa 1. januarja 1816. Po porazu madžarske revolucije leta 1849 se je leta 1853 uveljavil ODZ tudi v Ogrskem kraljestvu.⁴

»Z novim zakonom o zakonskih zadevah katolikov v habsburški monarhiji, ki je bil sprejet 8. oktobra 1856, se je materija zakonskega prava uredila v skladu s kanonskim pravom. Leta 1867 je bilo zakonsko pravo znova urejeno v civilnem pravu, jurisdikcijo pa so znova imela civilna sodišča. ODZ je obdržal veljavo tudi po koncu 1. svetovne vojne, in sicer najprej v Državi Slovencev Hrvatov in Srbov in nato tudi v Kraljevini SHS. Posebna ureditev je veljala v Prekmurju, ki je pred razpadom habsburške monarhije spadalo v ogrski del. ODZ tam ni bil v veljavi od leta 1861, ampak se je uporabljalo madžarsko pravo. To se je spremenilo leta 1919, ko je bila veljavnost ODZ-ja na Prekmurje razširjena z »razpisom poverjeništva za pravosodje v Sloveniji«. Tudi v Kraljevini Jugoslaviji so se pojavile težnje po novi-jugoslovanski civilni kodifikaciji, ki bi temeljila na ODZ-ju. Novi zakonik ni nikoli stopil v veljavo; tako je ODZ veljal do 2. svetovne vojne in med njo na celotnem območju Slovenije v Kraljevini SHS.«⁵

»Obči državljanski zakonik kot ena najstarejših še veljavnih kodifikacij je imel izjemen vpliv tako na oblikovanje številnih drugih kodifikacij civilnega prava pa tudi na razvoj civilnopravne misli na splošno. ODZ je pomembno vplival na razvoj slovenskega sistema civilnega prava ne le kot formalni oziroma neformalni pravni vir, ampak predvsem pomeni začetek ustvarjanja slovenske pravne terminologije in pravne znanosti.«⁶

³ Vač o tem: D. Raišp, Občni državljanski zakonik in slovenska pravna terminologija, Diplomsko delo, Maribor, 2012, str. 5-6.

⁴ T. Keresteš, Uporabljivost pravnih pravil ODZ v sodobnem civilnem pravu Republike Slovenije, Zbornik Pravne fakultete Univerze v Mariboru, letnik 7, Maribor: Pravna fakulteta, 2011, str. 3.

⁵ D. Raišp, str. 7.

⁶ <http://www.pf.uni-lj.si/media/simpozij.ob.200-letnici.odz.-.izvlecki.referatov.pdf> (21. 10. 2013).

3. UREDITEV DRUŽINSKEGA PRAVA V STARI JUGOSLAVJI

3.1 Splošne značilnosti

Jugoslovanski narodi so se v letu 1918 združili v enotno državo, imenovano Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev (v nadaljevanju Kraljevina SHS), ki je imela šest različnih pravnih področij, na katerih so veljali različni pravni predpisi.

Na območju današnje Slovenije je veljal ODZ iz leta 1811 s svojimi Novelami I, II in III, ki so bile izdane v letih 1914–1916.

V Kraljevini SHS in Kraljevini Jugoslaviji načelo laicite ni bilo poznano. Obvezna je bila verska sklenitev zakonske zveze, kar pa je v praksi povzročalo številne spore, saj se je zaradi različnih veroizpovedi uporabljalo različno pravo.⁷

Na razlike med posameznimi pravnimi področji je vplivala predvsem cerkvena jurisdikcija. Vse cerkve so enotno podpirale patriarhalno zakonsko zvezo, zagovarjale so teorijo o tem, da je ženska po božji postavi manj vredna in da mora biti podrejena moškemu kot »glavi družine«.⁸

3.2 Zakonska zveza

Mož kot glava družine je moral upravljati z gospodinjstvom in ženo dostojno vzdrževati. Žena je prevzela možev priimek in uživala pravice moževega staleža. Možu je morala pomagati pri gospodinjskih opravilih in se ravnati po njegovih navodilih. Mož je imel pravico zakonitega zastopnika na premoženju žene; z njim je lahko upravljal, pri tem pa ženi ni bil obvezan »polagati računov«.⁹ Žena ni bila enakopravna možu, saj je bila njena pravna in poslovna sposobnost omejena; morala mu je biti pokorna, mož pa je veljal za njenega varuha. Nujna posledica tega je bila neenakost državljanov pred zakonom.

Zakonska zveza se je po ODZ obvezno sklepala pred verskimi organi. Tako imenovani »zasilni civilni zakon« se je lahko le izjemoma sklenil pred državnim organom v primeru, če je pristojni cerkveni organ iz razlogov, ki jih državni zakoni niso priznavali, odklonil sodelovanje pri sklenitvi zakonske zveze. Za osebe, ki niso pripadale nobeni verski skupnosti, je bil z zakonom iz leta 1870 uveden »civilni zakon«, s katerim se je lahko zakonska zveza sklenila pred državnim organom. Za razliko od sklenitve zakonske zveze so bila za vse zakonske spore pristojna državna sodišča, zanimivost pri tem pa je, da se zakonska zveza v primeru, če je bil vsaj en zakonec pripadnik katoliške

⁷ Več o tem: M. Geč Korošec in S. Kraljić, Družinsko pravo, 3. spremenjena in dopolnjena izdaja, Maribor: Pravna fakulteta, 1999, str. 45.

⁸ Povzeto po: M. Geč Korošec, Družinsko pravo SFRJ, 1. del: Pravna ureditev zakonske zveze in izvenzakonske skupnosti, Center za samoupravno normativno dejavnost, Ljubljana, 1981, str. 5.

⁹ Povzeto po: M. Mladenović, Porodnično pravo, Beograd: Privredna štampa, 1981, str. 26–28.

Cerkve, ni mogla razvezati, temveč sta se zakonca lahko samo ločila od mize in postelje.¹⁰

Po ODZ se je lahko zakonska zveza razvezala le s smrtjo enega od zakoncev. Za razliko od npr. rimskega prava ni poznal sporazumne in enostranske razveze zakonske zveze.

3.3 Razmerja med starši in otroki

»Zaradi ženine podrejenosti možu roditelja tudi v odnosu do svojih skupnih otrok nista bila enakopravna. To je bila posledica patriarhalnega tipa družine. Otrok je dobil vedno očetov priimek, oče je bil tisti, ki je zastopal svojega mladoletnega otroka in odločal o njegovi vzgoji, izobrazbi in podobnem.«¹¹

Zunaj zakona rojeni otroci niso bili enakopravni otrokom, ki so bili rojeni v zakonski zvezi. Sorodstveno razmerje pa je obstajalo le med nezakonskim otrokom in materjo ter njenimi sorodniki, ne pa tudi med nezakonskim očetom ter njegovimi sorodniki. Po ODZ je bilo ugotavljanje očetovstva dovoljeno, otrok pa je lahko zahteval tudi odškodnino od svojega nezakonskega očeta.¹²

Otroško pravo v bivši Jugoslaviji je zaradi svoje raznoličnosti in zaostalosti veljalo za eno izmed najkonservativnejših pravnih ureditev v Evropi.

3.4 Posvojitve

Pred prvo svetovno vojno je imela posvojitve zelo majhen pomen. Ko pa je ostalo veliko vojnih sirot, je posvojitve pričela pridobivati na pomenu. Uporabljala se je v smislu varstva in zaščite mladoletnikov, ki so ostali brez staršev.¹³

»Institut posvojitve je v Kraljevini Jugoslaviji služil ohranjanju rodbine, njenega imena in premoženja. Tudi pri ureditvi posvojitve se je kazal patriarhalni sistem družine. Posvojitelj je lahko bila le oseba, ki je dopolnila 50 oz. kasneje 40 let starosti, ki ni imela svojih zakonskih otrok in ki po verskih predpisih ni podala svečane obljube samskega stanu. Posvojenec je lahko bila mladoletna ali polnoletna oseba, prav tako tudi oseba, ki je že sklenila zakonsko zvezo in imela svoje lastne potomce.«¹⁴

V praksi so se večinoma posvajale osebe moškega spola, ki so lahko ime posvojitelja prenesle na svoje potomce. Pri mladoletnem posvojencu je posvojitve nastala s pogodbo med posvojiteljem in posvojenčevim očetom. Pri polnoletnem posvojencu je bila

¹⁰ Povzeto po: M. Geč Korošec, 1981, str. 58.

¹¹ M. Geč Korošec, Družinsko pravo SFRJ, 2. del: Pravna ureditev razmerij med starši in otroki, posvojitve, rejništvo in druge oblike organiziranega družbenega varstva otrok, skrbništvo, načrtovanje družine, Center za samoupravno normativno dejavnost, Ljubljana 1984, str. 23.

¹² Povzeto po: M. Geč Korošec, 1984, str. 23.

¹³ Več o tem: M. Geč Korošec, 1984, str. 116.

¹⁴ M. Geč Korošec, 1984, str. 117.

potrebna privolitev posvojenca samega in njegovega očeta. Če je bil posvojenec nezakonski, je bil pravni položaj takšen, kot da bi mu oče umrl.¹⁵

Kadar je bila posvojiteljica ženska, ni pridobila »očetovske oblasti«, kot jo je s posvojitvijo pridobil moški, temveč je očetovska oblast ostala zakonskemu očetu. V kolikor pa ta ni bil več živ, je bilo treba posvojencu postaviti varuha.¹⁶

Kogentna norma ODZ je bila, da je posvojenec dobil posvojiteljev priimek in mu dodal ime svoje rodbine. Posvojitvena pogodba je morala biti sklenjena v obliki javne listine.¹⁷

3.5 Rejništvo

»V kraljevini SHS in Kraljevini Jugoslaviji lahko ločimo dve obdobji varstva otrok. Prvo obdobje se je začelo po prvi svetovni vojni, ko je bilo veliko vojnih sirot, za katere so poskrbeli tako, da so jih oddali v posebne domove. V tem obdobju se je torej razvilo domsko varstvo otrok. V naslednjem obdobju, ki je sledilo, pa se je polagoma začela razvijati tudi namestitev otrok v druge družine. Ta oblika varstva je počasi potisnila v ozadje domsko varstvo otrok.«¹⁸

Značilnost teh oblik varstva otrok je bila, da je bil rejnik dolžan otroka vzgajati in preživljati, ta pa mu je bil dolžan delati. Zaradi tega je v praksi pogosto prihajalo do izkoriščanja otrok.¹⁹

3.6 Skrbništvo

Tudi skrbništvo v Kraljevini SHS ni bilo enotno urejeno. Po posameznih pravnih območjih so bili za skrbniške zadeve pristojni različni organi. Na območju Slovenije so vse skrbstvene zadeve spadale v pristojnost sodišč. Glavna značilnost izvajanja skrbništva je bila v tem, da so določali le varstvo varovančevih premoženjskih koristi, ne pa tudi varstva njihovih osebnih pravic in koristi.²⁰

¹⁵ Povzeto po: M. Geč Korošec, S. Kraljić, str. 210–211.

¹⁶ Povzeto po: M. Geč Korošec, S. Kraljić, str. 211.

¹⁷ Več o tem: M. Geč Korošec, S. Kraljić, str. 211.

¹⁸ M. Geč Korošec, 1984, str. 173.

¹⁹ Povzeto po: M. Geč Korošec, 1984, str. 173.

²⁰ Več o tem: M. Geč Korošec, S. Kraljić, str. 253.

3.7 Načrtovanje družine

Kraljevina SHS ni poznala politike načrtovanja družine. Zaradi vpliva verskih skupnosti prekinitev nosečnosti ni bila dovoljena, ampak celo sankcionirana kot kaznivo dejanje. Prepovedana je bila tudi uporaba kontracepcijskih sredstev.²¹

4. UREDITEV DRUŽINSKEGA PRAVA V FEDERATIVNI LJUDSKI REPUBLIKI JUGOSLAVIJI

4.1 Splošno o ureditvi

Po vojni smo leta 1946 sprejeli ustavo FLRJ, zakone o zakonski zvezi, o odnosih med starši in otroki, skrbništvu in posvojitvi, še pred tem pa so bili z Zakonom o razveljavitvi pravnih predpisov, vsi pravni predpisi izdani s strani okupatorja in njegovih pomagačev v času sovražne okupacije, pred 6. aprilom 1941 in med sovražno okupacijo, razglašeni za neobstoječe, pravni predpisi, ki so bili veljavni na dan 6. aprila 1941, pa so izgubili pravno moč.²²

Vendar pa je Temeljni zakon o zakonski zvezi (TZZZ)²³ določal, da so zakonske zveze, ki so bile sklenjene pred tem datumom, veljavne, če so bile sklenjene v skladu s predpisi, ki so tedaj veljali.

V vsej državi je bila uzakonjena monogamija ter popolna enakost med obema spoloma – tudi v zakonskih in družinskih odnosih. Družinsko pravno področje je bilo torej po osvoboditvi v celoti urejeno z novimi predpisi. S tem smo popolnoma opustili uporabo konservativnih predpisov stare Jugoslavije.²⁴

Novosti v družinskem pravu so bile: enakopravnost zakoncev, izenačenje zunaj zakona rojenih otrok s tistimi, ki so se rodili v veljavni zakonski zvezi, možnost razveze zakoncev, skupno premoženje zakoncev itd.

»Osrednja osebnost družine je postal otrok in zato se je kot družinsko razmerje štelo vsako razmerje, v katerem starši ali sploh odrasla oseba skrbi za otroka. Kot družinsko se je štelo tudi rejniško razmerje. Za nastanek družinskega razmerja ni bila več potrebna oz. odločilna sklenitev zakonske zveze, ampak rojstvo ali posvojitvev otroka.«²⁵

Bistvena sprememba se kaže tudi v novi družbeni vlogi ženske, saj je postala samostojen dejavnik družbenega gospodarstva. S tem je prišlo do sprememb v položaju ženske, tako v družini kot tudi širše.

²¹ Povzeto po: M. Geč Korošec, 1984, str. 223.

²² Povzeto po: M. Geč Korošec Miroslava, Predpisi o družinskopravnih razmerjih v SFRJ, 1. knjiga, Center za samoupravno normativno dejavnost, Ljubljana 1982, str. 1.

²³ Temeljni zakon o zakonski zvezi (TZZZ), Ur. l. FLRJ, št. 29/46 in Ur. l. SFRJ, št. 28/65.

²⁴ Povzeto po: M. Geč Korošec, 1982, str. 1.

²⁵ M. Geč Korošec, 1981, str. 8.

Temeljni vir družinskega prava je bila zvezna Ustava iz leta 1946 (Ustava FLRJ)²⁶, ustave posameznih republik in zvezni temeljni zakoni.

Ustava FLRJ je uredila temeljna načela družinskega prava:

- družina in zakonska zveza sta pod zaščito države;
- država z zakonom ureja družinske odnose in odnose, ki izvirajo iz zakonske zveze;
- mladoletni otroci so pod posebno zaščito države;
- žena je izenačena z mošcem tako na političnih, ekonomskih kot tudi družbenih razmerjih;
- pravno veljavna je le zakonska zveza, sklenjena pred državnim organom;
- vsi spori, ki izvirajo iz zakonske zveze, so v pristojnosti sodišč;
- roditelji imajo do zunajzakonskih otrok enake pravice in obveznosti kot do otrok, rojenih v zakonski zvezi;
- država ščiti interese otrok in matere.²⁷

4.2 Pravna ureditev zakonske zveze

4.2.1 Temeljna načela zakonske zveze

Temeljna načela zakonske zveze so bila:

- zakonska zveza uživa posebno družbeno varstvo;
- zakonska zveza in razmerja v zakonski zvezi so pravno urejena z zakonom;
- v zakonski zvezi sta zakonca enakopravna;
- zakonska zveza je trajna življenjska skupnost moža in žene, ki pa se da razvezati na zahtevo enega od zakoncev.²⁸

4.2.2 Sklenitev zakonske zveze

Urejena je bila v TZZZ, ki je določal, da je za obstoj zakonske zveze potrebno, da dve osebi različnega spola izjavita pred pristojnim organom na način, določen z zakonom, svoje soglasje, da skleneta zakonsko zvezo.²⁹

V kolikor kateri izmed teh pogojev ni bil izpolnjen, se je zakonska zveza štela za neobstoječo, kar pomeni, da ni imela nobenih posledic zakonske zveze. Za zakonca iz take zakonske zveze je veljalo, kot da nikoli nista bila zakonca.³⁰

Za sklenitev zakonske zveze so bili v 13. členu TZZZ opredeljeni naslednji pogoji:

- svoboda privolitve;
- polnoletnost strank;
- neobstoj težje duševne prizadetosti ali nerazsodnosti;
- neobstoj prej sklenjene zakonske zveze;
- neobstoj krvnega sorodstva;
- neobstoj razmerja skrbništva med osebama, ki sklepata zakonsko zvezo;
- navzočnost obeh zakoncev ob sklenitvi zakonske zveze;

²⁶ Ustava Federativne ljudske republike Jugoslavije (Ustava FLRJ), Ur. l. FLRJ, št. 64/47.

²⁷ Povzeto po: M. Mladenović, str. 23–24.

²⁸ Povzeto po: M. Geč Korošec, 1981, str. 20–21.

²⁹ Povzeto po: M. Geč Korošec, 1981, str. 28.

³⁰ Več o tem: M. Geč Korošec, S. Kraljić, str. 63.

- sklepanje zakonske zveze z namenom skupnega življenja.³¹

Izjemoma je lahko zakonsko zvezo sklenil tudi mladoletnik, in sicer iz utemeljenih razlogov in z dovoljenjem socialnega skrbstva, npr. nosečnost mladoletnice. Po sodni praksi je bila določena najnižja starostna meja 14 let, pod katero ni bilo mogoče skleniti zakonske zveze. Dovoljenje je bilo možno dati le pod pogojem, da je mladoletnik dosegel telesno in duševno zrelost in da je bil sposoben izpolnjevati dolžnosti, ki nastanejo s sklenitvijo zakonske zveze.³²

TZZZ je taksativno našteval različne zadržke oz. vzroke neveljavnosti zakonske zveze. Absolutni razlogi neveljavnosti zakonske zveze so bili: težja duševna prizadetost ali nerazsodnost, obstoj zakonske zveze, obstoj sorodstva, obstoj svaštva, nenavzočnost obeh zakoncev ter sklenitev zakonske zveze brez namena skupnega življenja zakoncev. Relativni razlogi za neveljavnost zakonske zveze pa so bili: težja duševna prizadetost ali nerazsodnost potem, ko preneha, strahovanje, zmota in mladost. V vseh teh primerih pripada tožba na razveljavitev zakonske zveze in njen učinek preneha z dnem, ko je bila razveljavljena.

V FLRJ je bila izjemoma dovoljena sklenitev zakonske zveze med otroki bratov in sester in med otroki polbratov in polsester, če se to dovoljevali ljudski običaji.³³

4.2.3 Pravne posledice zakonske zveze

TZZZ je določal, da sta zakonca dolžna biti drug drugemu zvesta in si vzajemno pomagati. Dolžna sta bila živeti skupaj, lahko pa sta se sporazumno odločila o tem, kje bosta živela.

TZZZ je poznal sistem ločenega premoženja, ki je bil kombiniran s sistemom premoženjske skupnosti. Določal je, da premoženje, ki ga imata zakonca v trenutku sklenitve zakonske zveze, ostane njuna last. Zakonec je obdržal tudi pravico, da ga je upravljal in z njim samostojno razpolagal. Premoženje, ki sta ga zakonca pridobila z delom v zakonski zvezi, pa je bilo njuno skupno premoženje, na katerem deleža nista bila vnaprej določena. Za obveznosti iz tega premoženja sta odgovarjala solidarno. O tem premoženju je v primeru spora odločilo sodišče, pri čemer je upoštevalo prispevek vsakega zakonca k skupnemu premoženju.³⁴

Zakonca sta za preživljanje družine prispevala sporazumno, v skladu s svojimi zmožnostmi. Zakonec, ki ni imel dovolj sredstev za življenje, ki je bil nesposoben za delo ali nezaposlen, je imel pravico od drugega zakonca zahtevati, da ga ta preživlja v skladu s svojimi zmožnostmi.

Mladoletnik, ki je sklenil zakonsko zvezo, je postal popolno poslovno sposoben.

³¹ Več o tem: M. Geč Korošec, S. Kraljič, str. 51.

³² Povzeto po: K. Zupančič, Oris družinskega prava, Ljubljana: Ur. I. RS, 1993, str. 45.

³³ Več o tem: M. Geč Korošec, S. Kraljič, str. 29.

³⁴ Povzeto po: M. Geč Korošec, 1982, str. 16.

4.2.4 Prenehanje zakonske zveze

Zakonska zveza je prenehala s smrtjo enega od zakoncev, z razglasitvijo enega zakonca za mrtvega in z razvezo zakonske zveze.

TZZZ je poznal tudi naslednje razvezne razloge: grdo ravnanje, hude žalitve, nečastno življenje itd.

S TZZZ je bil v Jugoslaviji uveljavljen mešani sistem razveze zakonske zveze. Mešani se je imenoval zato, ker je združeval dva temeljna pravna koncepta razveze: koncept razveze kot sankcije zaradi neizpolnjevanja zakonskih dolžnosti (razveza po krivdnem načelu) in koncept razveze kot sredstva zakonca, da se reši neznosne zakonske zveze (razveza po načelu omajanosti zakonske zveze).³⁵

Absolutni razvezni razlogi so vzroki, zaradi katerih se je lahko dosegla razveza, ne da bi bili potrebni še kakšni nadaljnji pogoji. Ti vzroki so: prešuštvo, streženje po življenju, neozdravljiva duševna bolezen ali nesposobnost razsojanja, zlobna zapustitev ali zapustitev brez utemeljenega razloga.³⁶ Zanimivo je, da se za prešuštvo ni štelo protinaravno nečistovanje med osebami moškega ali ženskega spola.

Relativni razvezni razlogi pa so vzroki, ki sami po sebi sicer niso bili vzrok za razvezo zakonske zveze, ampak so do nje pripeljali le v primeru, če je zaradi njih prišlo do omajanosti zakonskega razmerja in je zato postalo skupno življenje neznosno.³⁷

TZZZ sporazumne razveze zakonske zveze ni poznal, vendar se je razveza na podlagi sporazumnega predloga zakoncev zelo približala sporazumni razvezi, ker sodišča, razen zaslišanja, načeloma niso izvajala nobenih dokazov o vzrokih za omajanstvo zakonske zveze.³⁸

Med pravne posledice, ki se nanašajo na razmerja med razvezanima zakoncema po razvezi zakonske zveze, spadajo naslednje: preživljanje razvezanega zakonca, vračanje daril, delitev skupnega premoženja, priimek zakoncev, stanovanje zakonca in dedna pravica razvezanih zakoncev. Med pravna vprašanja, ki se nanašajo na razmerja staršev do otrok po razvezi zakonske zveze, spadajo vprašanja varstva, vzgoje in preživljanja skupnih otrok.³⁹

TZZZ je glede preživljanja razvezanega zakonca določal: »Nepreskrbljeni zakonec, ki je nesposoben za delo ali nezaposlen, pa ni kriv razveze, ima pravico zahtevati, da se mu s sodbo, s katero se zakonska zveza razvezuje, prisodi določen znesek za preživljanje v breme drugega zakonca, ustrezno njegovim možnostim.« Sodišče je smelo zaupati varstvo in vzgojo otrok tudi tistemu izmed staršev, po čigar krivdi je bila zakonska zveza razvezana, če so to zahtevale koristi otroka. Tisti izmed staršev, kateremu otroci niso bili zaupani, pa je imel pravico do osebnih stikov z otrokom.⁴⁰

³⁵ Povzeto po: K. Zupančič, str. 68.

³⁶ Povzeto po: M. Geč Korošec, 1981, str. 85.

³⁷ Povzeto po: M. Geč Korošec, S. Kraljić, str. 63–64.

³⁸ Povzeto po: K. Zupančič, str. 68.

³⁹ Povzeto po: M. Geč Korošec, 1981, str. 146.

⁴⁰ Povzeto po: M. Geč Korošec, 1982, str. 22–24.

4.2.5 Zunajzakonska skupnost

Zunajzakonska skupnost je imela določene pravne posledice že v Narodnoosvobodilni borbi. Zunajzakonski partnerici se je namreč v enakem obsegu kot zakonski ženi priznavala pravica do državne podpore, če je bil njen zunajzakonski partner v ujetništvu, v vojski ali pa je padel v vojni, pod pogojem, da je živela z njim v skupnem gospodinjstvu vsaj 6 mesecev pred njegovim odhodom v vojsko in da jo je pretežno preživljal.⁴¹

Kasneje sprejeti TZZZ pa ni priznaval zunajzakonski zvezi nobenih pravnih posledic.

4.3 Pravna ureditev razmerij med starši in otroki

To področje je v FLRJ urejal Temeljni zakon o razmerjih med starši in otroki (TZRSO).⁴²

»TZRSO iz leta 1947 je ustavno načelo o enakopravnosti žensk z moškimi dosledno izpeljal tudi v razmerju do otrok. Roditeljska pravica, kot zbir pravic in dolžnosti, ki jih imata roditelja do svojih otrok, pripada obema roditeljema. Naslednje pomembno načelo je bilo načelo enakopravnosti zakonskih in nezakonskih otrok v razmerju do svojih staršev in s tem v zvezi tudi dopustnost ugotavljanja očetovstva otrok, rojenih zunaj zakonske zveze.«⁴³

Otrok, rojen zunaj zakonske zveze, pa v razmerju do sorodnikov ni bil izenačen z otrokom, rojenim v zakonski zvezi.

Po TZRSO so morali starši svojim otrokom omogočiti pogoje za zdravo rast, skladen osebni razvoj in jih usposobiti za samostojno življenje in delo. Te pravice in dolžnosti so sestavljale roditeljsko pravico. Roditelja sta načeloma skupno zastopala svoje mladoletne otroke ali pa po sporazumu le eden od njiju.⁴⁴

Med pravice in dolžnosti, ki predstavljajo skrb za otrokovo osebo, spadajo: določitev otrokovega osebnega imena, varstvo in vzgoja otroka, šolanje in izobraževanje, preživljanje in zastopanje mladoletnega otroka.⁴⁵

Starši pa so bili pri izvrševanju roditeljske pravice v korist otroka, ki je pripadala skupno očetu in materi, postavljeni pod nadzorstvo skrbstvenega organa. Otrok je živel skupaj s svojimi starši; v kolikor starši niso živeli skupaj, so se morali sporazumeti o tem, pri katerem izmed njiju bo otrok živel. Če se starša o tem nista mogla sporazumeti, je prešla ta naloga na skrbstveni organ. Tisti od roditeljev, ki ni živel z otrokom, je imel pravico do osebnih stikov z njim.⁴⁶

Nekateri teoretiki so delili vzgojo kot celovit proces na: družbeno, moralno, seksualno, fizično in estetsko.⁴⁷ Kot družbena vzgoja se je štela tista, ki je usposabljala otroke v

⁴¹ Povzeto po: M. Geč Korošec, S. Kraljić, str. 121.

⁴² Temeljni zakon o razmerjih med starši in otroki (TZRSO), Ur. l. FLRJ, št. 104/47.

⁴³ M. Geč Korošec, 1984, str. 24.

⁴⁴ M. Geč Korošec, 1982, str. 44–45.

⁴⁵ M. Geč Korošec, 1982, str. 44.

⁴⁶ Povzeto po: M. Geč Korošec, S. Kraljić, str. 150.

⁴⁷ Več o tem: M. Mladenović, str. 322.

delovne člane socialistične samoupravne skupnosti. Moralna vzgoja je bila tista, ki je temeljila na pridobivanju novih etičnih pravil v razmerjih, v odnosih med ljudmi. Seksualna vzgoja pa je temeljila na sistematičnih pripravah za načrtovanje družine ter na humanizaciji odnosov med spoloma.⁴⁸

Načrtovanje družine je izhajalo iz načela svobodnega odločanja o številu rojstev in časovnem razmiku med njimi, k čemur je pripomoglo odkritje kontracepcije in legalizacija splava. Splav je bil dovoljen pod zdravstvenimi, evgeničnimi, kazenskimi ali socialnimi pogoji.⁴⁹

Kljub temu da je bil položaj moža in žene ter otrok, rojenih v zakonski zvezi, načeloma izenačen s tistimi zunaj nje, je bila na nekaterih področjih še vedno prisotna neenakopravnost glede naslednjih stvari:

- otrok, rojen v zakonski zvezi, je lahko dobil le priimek svojega očeta, za razliko od zunaj zakona rojenega otroka, ki je lahko dobil le priimek svoje matere;
- mož ni mogel prevzeti priimka svoje žene, lahko je le svojemu priimku dodal njenega;
- načeloma so bili otroci, rojeni zunaj zakonske zveze, izenačeni z otroki, rojenimi v zakonski zvezi, vendar le v razmerju do roditeljev, ne pa tudi do drugih sorodnikov;
- obveznost preživljanja zunaj zakona rojenih otrok je obstajala le med najbližjimi sorodniki, kar je praktično pomenilo le v razmerju med roditelji in otroki, ne pa tudi med ostalimi sorodniki.⁵⁰

4.3.1 Preživljanje otrok

Starši so bili dolžni preživljati svoje otroke do njihove polnoletnosti. TZRSO ni poznal določila o preživljanju otrok tudi po polnoletnosti, vendar pa je to stališče zastopala sodna praksa v primeru, če so se otroci redno šolali.

Obstajala je dolžnost preživljanja tudi med ostalimi sorodniki in ne samo med starši ter otrokom. TZRSO je določal, da velja dolžnost preživljanja med zakonskimi sorodniki v navzgornji in navzdolnji črti, v stranski črti pa med brati in sestrami, tako da so bili ti dolžni preživljati le svoje mladoletne brate in sestre.⁵¹

Roditeljska pravica se je odvzela z odločbo sodišča v nepravdnem postopku, če je roditelj zlorabljal to pravico ali hudo zanemarjal svoje dolžnosti.⁵²

4.3.2 Priznanje in izpodbijanje očetovstva

Za otroka, rojenega v zakonski zvezi, se je štel otrok, ki se je rodil v času trajanja zakonske zveze ali v dobi 300 dni po njenem prenehanju. Tukaj je veljala domneva, ki velja še danes, in sicer, da je oče otroka mož očetove matere. Otroku, ki je bil rojen zunaj zakonske zveze, pa se je štel za očeta tisti, ki je otroka priznal za svojega ali se je to ugotovilo s sodno odločbo.⁵³

⁴⁸ Več o tem : M. Mladenović, str. 322–323.

⁴⁹ Povzeto po: M. Geč Korošec, S. Kraljić, str. 288–289.

⁵⁰ Več o tem: M. Mladenović, str. 26–27.

⁵¹ Povzeto po: M. Geč Korošec, 1984, str. 81.

⁵² Več o tem: M. Geč Korošec, S. Kraljić, str. 150.

⁵³ Več o tem: M. Geč Korošec, S. Kraljić, str. 158.

TZRSO je poznal še dodatno domnevo: v primeru, ko je zakonska zveza prenehala in je žena sklenila novo zakonsko zvezo, je veljalo, da se šteje za otrokovega očeta mož otrokove matere iz prejšnje zakonske zveze, če je bil otrok rojen v poznejši zakonski zvezi svoje matere, vendar pa pred potekom 270 dni od prenehanja prejšnje zakonske zveze. Ta pravna domneva pa je veljala le v primeru, če materin mož iz poznejše zakonske zveze ni priznal, z materino privolitvijo, otroka za svojega.⁵⁴

Oče je lahko otroka priznal že pred rojstvom, ne pa tudi pred njegovim spočetjem. To je prišlo v poštev predvsem v primeru priznanja očetovstva v oporoki.

Priznanja očetovstva se načeloma ni moglo izpodbijati; izjemoma se je lahko le v primeru, če je prišlo pri priznanju do napake volje ali kakšnih drugih razlogov.

V kolikor oče očetovstva ni priznal prostovoljno, je imel otrok pravico do tožbe na ugotovitev očetovstva. V imenu mladoletnega otroka je lahko tožbo vložila tudi otrokova mati, in sicer 5 let po njegovem rojstvu. Če tožba ni bila vložena v tem roku, jo je lahko otrok vložil v petih letih po polnoletnosti. Lahko pa se je vložila tudi po očetovi smrti. TZRSO pa ni priznaval pravice do tožbe na ugotovitev očetovstva otrokovi materi ali skrbstvenemu organu.⁵⁵

Instituta priznanja materinstva TZRSO ni urejal.⁵⁶

Mož očetove matere je lahko izpodbijal očetovstvo v roku šestih mesecev od dneva, ko je izvedel za otrokovo rojstvo.⁵⁷ Mati je lahko izpodbijala, da je oče njenega otroka tisti, ki velja po zakonu za njegovega očeta, v roku šestih mesecev po otrokovem rojstvu. Po TZRSO pa očetovstva ni mogel izpodbijati tisti, ki je mislil, da je otrokov oče. Imel pa je pravico izpodbijati očetovstvo tistega, ki je priznal očetovstvo otroka, rojenega izven zakonske zveze. Tožbo za izpodbijanje, ki pa ni bila vezana na rok, je imel tudi otrok sam. Sodna praksa je v določenih primerih priznavala pravico do izpodbijanja očetovstva tudi moževim dedičem. Očetovstvo pa se je lahko izpodbijalo tudi po otrokovi smrti.⁵⁸

TZRSO je poznal tudi institut pozakonitve, po katerem je veljal otrok, ki je bil rojen izven zakonske zveze, za zakonskega, če so njegovi starši po njegovem rojstvu sklenili zakonsko zvezo. Očetovstvo je moralo biti tudi v tem primeru priznано ali ugotovljeno. Pozakonitev je nastopila s trenutkom sklenitve zakonske zveze. Otrok se je štel za zakonskega tudi, če je bil rojen izven zakonske zveze in so starši tega otroka hoteli skleniti zakonsko zvezo, pa jim je to preprečila smrt enega od njiju ali kakšen drugi zakonski zadržek.⁵⁹

⁵⁴ Več o tem: M. Geč Korošec, S. Kraljić, str. 158–159.

⁵⁵ Povzeto po: M. Geč Korošec, S. Kraljić, str. 160–161.

⁵⁶ Več o tem: M. Geč Korošec, S. Kraljić, str. 159–160.

⁵⁷ TZRSO, 28. člen.

⁵⁸ Povzeto po: M. Geč Korošec, 1982, str. 33.

⁵⁹ Povzeto po: M. Geč Korošec, 1982, str. 40.

4.4 Posvojitve

Temeljni zakon o posvojitvi (TZP)⁶⁰ je ločil naravni in pravni nastanek razmerja med starši in otroki. Na naravni način je razmerje nastalo z rojstvom otroka, na pravni način pa s posvojitvijo tujega otroka.⁶¹

Posvojitve je urejal TZP iz leta 1947 in kasneje Temeljni zakon o posvojitvi iz leta 1965, ki je za razliko od sedanjega ZZZDR dovoljeval nepopolno posvojitve. Razlika med popolno in nepopolno posvojitvijo je v tem, da se je nepopolna posvojitve lahko razvezala.

TZP je določal, da med posvojiteljem in posvojencem nastane razmerje, enako razmerju med roditelji in otrokom. V resnici pa ni bilo tako, saj odnosi med posvojiteljem in posvojencem ne morejo biti enaki odnosom med roditelji in otrokom. V posvojitvenem razmerju lahko nastanejo le sorodstveni odnosi, ne pa tudi roditeljski.⁶²

Posvojenec je lahko bil samo mladoletna oseba in posvojitve je morala biti v njegovo korist. Posvojitve je pomenila obliko socialnega varstva otrok in mladine, varstvo, ki ga je dajala družbena skupnost. Posvojitve je pomenila sporazum posvojitelja in posvojenca, s tem da se je med njima ustanovilo podobno razmerje, kot je razmerje med starši in otroki. Tak sporazum je moral biti podan pred skrbstvenim organom. FLRJ je poznala samo nepopolno posvojitve. S to vrsto posvojitve med posvojencem in posvojiteljevimi sorodniki ni nastalo nobeno sorodstveno razmerje, prav tako niso prenehale pravice in dolžnosti posvojenca do njegovih bioloških staršev in drugih sorodnikov. Vendar pa so bile te pravice in obveznosti subsidiarne.⁶³

Posvojitelj je moral biti vsaj 18 let starejši od posvojenca, izvrševal je roditeljsko pravico in bil posvojenčev zakoniti zastopnik. Dolžan je bil preživljati tako posvojenca kot tudi njegove potomce.

Dolžnost preživljanja med biološkimi starši in posvojenci je ostala, ampak le v primeru, če ga ni mogel preživljati posvojitelj. Posvojenec pa je bil dolžan preživljati svojega posvojitelja pred svojimi starši. Posvojenec je tudi obdržal dedno pravico po svojih starših in sorodnikih.⁶⁴

Posvojitelj ni mogla biti:

- oseba, ki ji je odvzeta roditeljska pravica;
- oseba, ki ji je odvzeta poslovna sposobnost;
- oseba, ki ne daje dovolj jamstva, da bo posvojenca vzgojila v koristnega člana socialistične samoupravne skupnosti;
- oseba, ki je duševno bolna ali zaostala ali ima tako bolezen, da bi utegnila spraviti posvojenčevo zdravje in življenje v nevarnost.

Posvojitelj prav tako ni mogel biti posvojenčev krvni sorodnik v ravni vrsti in ne brat ali sestra. Prav tako je bilo to prepovedano skrbniku v razmerju do varovanca. Vse to so bili razlogi za razveljavitev posvojitve.⁶⁵

⁶⁰ Temeljni zakon o posvojitvi (TZP), Ur. l. FLRJ, št. 30/1947, 24/1952, Ur. l. SFRJ, št. 10/1965, 29/1971, Ur. l., št. 51/1971.

⁶¹ Povzeto po: M. Geč Korošec, 1982, str. 30.

⁶² M. Mladenović, str. 92.

⁶³ Povzeto po: M. Geč Korošec, 1984, str. 120.

⁶⁴ Več o tem: M. Geč Korošec, S. Kraljić, str. 215.

⁶⁵ Več o tem: M. Geč Korošec, S. Kraljić, str. 216.

Pravne posledice posvojitve je določal TZP, posvojenec in posvojitelj pa sta se lahko dogovorila le o priimku in posvojenčevi dedni pravici. Posvojenec je lahko bil tuj državljan, prav tako pa so lahko jugoslovanskega otroka posvojili tudi tuji državljani.⁶⁶

Nepopolna posvojitev se je lahko razvezala po sporazumu strank, po uradni dolžnost ali na željo ene od strank, v kolikor je imela za to tehtne razloge. S prenehanjem posvojitvenega razmerja je prenehala tudi roditeljska pravica posvojitelja.⁶⁷

Kasneje je nepopolno posvojitev nadomestil institut rejništva.

4.5 Rejništvo

Starejša zakonodaja FLRJ do leta 1976, ko je bil sprejet ZZZDR, instituta rejništva ni urejala, saj je bila po TZP omogočena nepopolna posvojitev, ki je slovenska zakonodaja od leta 1960, ko je bil sprejet Zakon o rejništvu (ZR)⁶⁸, ne pozna več.

»Zakon o rejništvu je določal, da se lahko v rejništvo oddajo otroci brez staršev in otroci, ki imajo starše ali ki so kot posvojenci v roditeljski oskrbi, če je ogrožen njihov telesni ali duševni razvoj. V rejništvo je bilo mogoče oddati otroke do njihove polnoletnosti, priporočljivo pa je bilo, da bi oddali otroke do sedmega leta starosti.«⁶⁹

Rejniška družina je morala otroka pravilno negovati, mu dajati primerno prehrano in oskrbo ter ga vzgajati za koristnega člana družbene skupnosti. Načeloma je dobila rejniška družina za izvajanje rejništva rejnino.

Z oddajo otroka v rejniško družino niso prenehale pravice in dolžnosti staršev ali otrokovega skrbnika. Vsa pomembnejša vprašanja glede otrokove vzgoje in oskrbe je moral rejnik urejati sporazumno s starši ali skrbnikom.

Pristojni skrbstveni organ je moral spremljati razvoj otroka in nadzorovati izvajanje rejništva.⁷⁰

4.6 Skrbništvo

Skrbništvo je bilo prvotno urejeno z zveznim Temeljnim zakonom o skrbništvu (TZS)⁷¹, ki je določal, da je skrbništvo posebna oblika družbenega varstva, ki se daje mladoletnikom, za katere ne skrbijo starši, in polnoletnim osebam, ki niso sposobne same skrbeti zase, za svoje pravice in koristi.

Temeljna načela skrbništva:

- skrbništvo nad otroki je stvar države;
- pri skrbništvu ne gre za formalno-pravno varstvo mladoletnikovega premoženja, temveč za dejansko skrb mladoletnikove osebe;

⁶⁶ Več o tem: M. Geč Korošec, S. Kraljić, str. 216.

⁶⁷ Več o tem: M. Geč Korošec, S. Kraljić, str. 217.

⁶⁸ Zakon o rejništvu (ZR), Ur. l. LRS, št. 34–60.

⁶⁹ M. Geč Korošec, 1984, str. 174.

⁷⁰ Povzeto po: M. Geč Korošec, S. Kraljić, str. 241.

⁷¹ Temeljni zakon o skrbništvu (TZS), Ur. l. FLRJ, št. 30/1947.

- skrbstvene posle naj opravljajo okrajni in mestni odbori v sodelovanju z množičnimi organizacijami, predvsem z mladino.⁷²

Poznal je 3 oblike skrbništva: skrbništvo za mladoletnike, skrbništvo za osebe, ki jim je bila odvzeta poslovna sposobnost, in skrbništvo za posebne primere, ta delitev pa se je ohranila vse do danes.

»Namen skrbništva mladoletnih oseb je bil ta, da se s skrbjo, vzgojo in izobrazbo vsestransko razvije osebnost mladoletnih varovancev in da se ti usposobijo za samostojno življenje in razvijejo v delovne člane socialistične samoupravne skupnosti. Namen skrbništva nad polnoletnimi osebami pa je varstvo njihove osebnosti, ki se uresničuje predvsem z oskrbo, zdravljenjem in usposabljanjem za samostojno življenje. Namen skrbništva je tudi ta, da se zavarujejo premoženjske ter druge pravice in koristi oseb, ki so pod skrbništvom.«⁷³

5. UREDITEV DRUŽINSKEGA PRAVA V SOCIALISTIČNI FEDERATIVNI REPUBLIKI JUGOSLAVIJI

5.1 Splošno o ureditvi

V letu 1971 je z ustavno reformo prešlo urejanje družinsko-pravnih razmerij v pristojnost posameznih republik.

Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (ZZZDR)⁷⁴ je pričel veljati 1. 1. 1977. Za razliko od prejšnjih temeljnih zakonov je uredil družinsko pravno področje celovito.

Temeljna načela družinskega prava je postavila Ustava SFRJ⁷⁵ iz leta 1974:

- mati in otrok uživata posebno družbeno varstvo;
- družina uživa posebno varstvo;
- zakonsko zvezo in pravna razmerja v zakonski zvezi in družini ureja zakon;
- mladoletniki, za katere ne skrbijo starši, in druge osebe, ki ne morejo skrbeti zase in za varstvo svojih pravic in interesov, uživajo posebno družbeno varstvo;
- otroci, rojeni izven zakonske zveze, imajo enake pravice in dolžnosti kot otroci, rojeni v zakonski zvezi;
- pravica človeka je, da svobodno odloča o rojstvu otrok.⁷⁶

ZZZDR pa v 2. členu določa, da je »družina življenjska skupnost staršev in otrok, ki zaradi koristi otrok uživa posebno družbeno varstvo.«

Po mnenju Vide Tomšič »je za družino in družinsko razmerje šteti sleherno stalno življenjsko razmerje, v katerem starši ali sploh odrasla oseba skrbi za otroka, to pa je lahko mati ali oče z otrokom, stara mati ali teta z otrokom kakor tudi adoptirani otrok z adoptivnimi starši. Tudi rejništvo šteje za obliko družinskega razmerja. Zatorej za nastanek družinskega razmerja ni odločilna sklenitev zakonske zveze, marveč rojstvo ali

⁷² Povzeto po: M. Geč Korošec, 1984, str. 186.

⁷³ M. Geč Korošec, 1984, str. 188.

⁷⁴ Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih SR Slovenije, Ur. l. SRS, št. 15/1976.

⁷⁵ Ustava Socialistične federativne republike Slovenije, Ur. l. SFRJ, št. 9/1974.

⁷⁶ Povzeto po: K. Zupančič, str. 25–27.

posvojitev otroka oziroma druga oblika trajne življenjske skrbi za otroka. Osrednja osebnost družine je torej otrok.«⁷⁷

5.2 Zakonska zveza

Temeljna načela zakonskega prava je postavil že TZZZ. Po prejšnji ureditvi so se pogoji za sklenitev zakonske zveze razporejali v tri skupine: v temeljne pogoje, zakonske zadržke in zakonske prepovedi. ZZZDR pa te razporeditve ni sprejel, temveč govori le o pogojih za sklenitev in veljavnost zakonske zveze.⁷⁸

Pomembna novost slovenskega ZZZDR je določilo, da družbena skupnost s sistemom izobraževanja, z zdravstveno vzgojo in s pomočjo strokovnih služb ter z zakonskimi svetovalnicami omogoča bodočim zakoncem, da se vsestransko pripravijo na skladno skupno življenje ter pomaga zakoncem v njihovih medsebojnih razmerjih in pri izvrševanju roditeljske pravice. Osebi, ki nameravata skleniti zakonsko zvezo, morata pred sklenitvijo zakonske zveze obiskati zakonsko svetovalnico.⁷⁹

Pogoji za sklenitev zakonske zveze so ostali enaki pogojem, ki jih je določal TZZZ. ZZZDR ne pozna več instituta neobstoječe zakonske zveze, ampak v primeru, če niso izpolnjeni vsi pogoji za sklenitve zakonske zveze, določa njeno neveljavnost.

Zakonca sta dolžna v času trajanja zakonske zveze živeti skupaj, saj se zakonska zveza definira kot življenjska skupnost. Zakonska zveza, ki ni sklenjena z namenom skupnega življenja zakoncev, je neveljavna. Skupno bivališče določata zakonca sporazumno. ZZZDR določa tudi dolžnost zakoncev do vzajemnega spoštovanja, zaupanja in medsebojne pomoči. Zakonca svobodno odločata o rojstvu otrok. Vsak zakonec si prosto izbira poklic in delo. Za preživljanje družine prispevata zakonca v sorazmerju s svojimi možnostmi. Zakonec, ki nima dovolj sredstev za življenje in brez svoje krivde ni zaposlen ali je nesposoben za delo, ima pravico, da ga drugi zakonec preživlja, kolikor je to v njegovi moči.⁸⁰

ZZZDR je obdržal sistem ločenega premoženja zakoncev, kombiniran s sistemom premoženjske skupnosti. Novosti pa so bile naslednje:

- skupno premoženje zakoncev se lahko razdeli tudi v času trajanja zakonske zveze, in sicer po sporazumu ali na zahtevo enega ali drugega zakonca;
- pri delitvi skupnega premoženja se šteje, da sta deleža zakoncev na skupnem premoženju enaka, lahko pa dokažeta, da sta prispevala k skupnemu premoženju v drugačnem razmerju.⁸¹

Obvezen obisk zakonske svetovalnice pred sklenitvijo zakonske zveze je bil v skladu z določili ZZZDR uveden s 1. 1. 1980. Bodoča zakonca sta morala ob prijavi nameravane zakonske zveze predložiti matičarju potrdilo o obisku zakonske svetovalnice. Novela ZZZDR iz leta 1989 pa je odpravila zakonske svetovalnice, ki so izvajale predzakonsko

⁷⁷ M. Geč Korošec, 1982, str. 10.

⁷⁸ Več o tem: M. Geč Korošec, S. Kraljić, str. 51.

⁷⁹ ZZZDR, 15. člen.

⁸⁰ Primer: ZZZDR, 44.–49. člen.

⁸¹ M. Geč Korošec, 1981, stran 75.

in zakonsko svetovanje in s tem tudi obveznost predložitve potrdila matičarju ob prijavi nameravane sklenitve zakonske pogodbe.⁸²

5.3 Prenehanje zakonske zveze

Tudi ZZZDR loči med absolutno in relativno neveljavno zakonsko zvezo. Razlogi za eno in drugo neveljavnost so ostali enaki razlogom, ki jih je določal TZZZ, z izjemo pogoja neobstoja svaštva, ki ga ZZZDR ne pozna več.

Pravo SR Slovenije je dovolilo sporazumno razvezo zakonske zveze. Poleg tega pa je ZZZDR določil tudi razvezni razlog omajjanosti zakonske zveze: »Če je zakonska zveza iz kateregakoli vzroka nevzdržna, sme vsak zakonec zahtevati razvezo zakonske zveze.«⁸³

Zakonca se lahko sporazumno razvežeta v primeru, če sta izpolnila po zakonu predpisane pogoje, in sicer: da se sporazumeta o varstvu, vzgoji in preživljanju skupnih otrok, o preživljanju nepreskrbljenega zakonca, o delitvi skupnega premoženja in o tem, kateri od zakoncev bo imetnik stanovanjske pravice.⁸⁴ Sporazum je moral biti sestavljen v pisni obliki in overjen s strani sodnika. Sodišče ni bilo dolžno preverjati vsebine samega sporazuma, ampak le del sporazuma o varstvu in vzgoji otrok.

5.3.1 Pravne posledice prenehanja in razveze zakonske zveze

63. člen ZZZDR našteva naslednje načine prenehanja zakonske zveze: smrt enega zakonca, razglasitev enega zakonca za mrtvega in razveza zakonske zveze.

SR Slovenija ne pozna več kombinacije krivdnega načela z načelom omajjanosti zakonskega razmerja, ampak v celoti preide na sistem omajjanosti zakonskega razmerja, poleg tega pa uvede tudi nov institut – sporazumno razvezo zakonske zveze.

Pri razvezi zakonske zveze po tožbi enega ali obeh zakoncev sta zakonca dolžna dokazati nastalo posledico – nevzdržnost njune zakonske zveze. Dokazujeta lahko katerikoli vzrok, ki je povzročil nevzdržnost njune zakonske zveze.⁸⁵

Primer iz sodne prakse pravi: "Če zakonca živita v skupnem gospodinjstvu, skupaj skrbita za otroke in vzdržujeta intimne stike, potem niso izpolnjeni pogoji za razvezo zakonske zveze, ker navedene okoliščine kažejo, da odnosi med zakonci niso skaljeni do te stopnje, da bi bilo skupno življenje nevzdržno."⁸⁶

ZZZDR je prevzel delitev pravnih posledic razveze zakonske zveze iz TZZZ, ki jih je delil na pravne posledice, ki se nanašajo na razmerja med razvezanima zakoncema, in

⁸² Več o tem: K. Zupančič, str. 41.

⁸³ ZZZDR, 65. člen.

⁸⁴ Primer ZZZDR, 64. člen.

⁸⁵ Povzeto po: M. Geč Korošec, 1981, str. 143.

⁸⁶ VSV, št. Gž. 196/88 z dne 28. 4. 1988, Bilten VSV, št. 5–67, 1988, str. 52.

na pravne posledice, ki se nanašajo na razmerja staršev do otrok po razvezi zakonske zveze.

Skupno premoženje zakoncev se razdeli v naslednjih primerih:

- če zakonska zveza preneha;
- če se zakonska zveza razveljavi;
- na zahtevo upnika;
- v času trajanja zakonske zveze po sporazumu ali na zahtevo enega od zakoncev.

Zakonec, ki nima dovolj sredstev za preživljanje ali pa jih ne more ustvariti iz svojega premoženja, lahko od svojega zakonca zahteva, da ga preživlja v skladu z njegovimi možnostmi.⁸⁷

»K skupnemu premoženju, pridobljenemu z delom zakoncev med trajanjem zakonske zveze, sodi tudi stanovanje oziroma stvarna uživalna pravica na njem, ki pripada le enem od zakoncev kot članu stanovanjske zadruga.«⁸⁸

Element krivde za razvezo zakonske zveze se za razliko od prejšnjega TZZZ ne upošteva več. Je pa slovenski ZZZDR v 81. členu določil, da lahko sodišče pri odločanju o preživljanju upošteva vzroke, zaradi katerih je postala zakonska zveza nevzdržna.⁸⁹

»ZZZDR določa v 2. stavku 81. člena, da lahko sodišče pri določitvi preživnine upošteva vzroke, zaradi katerih je postala zakonske zveza nevzdržna. Zmotna je razlaga tega določila, da sodišče teh vzrokov ni dolžno obravnavati in oceniti, ker da ima diskrecijsko pravico, da jih upošteva ali pa tudi ne. Sodišče take diskrecijske pravice nima, zato mora obravnavati in oceniti te vzroke ter jih potem glede na njihov pomen upoštevati ali pa ne upoštevati.«⁹⁰

5.4 Pravna ureditev zunajzakonske skupnosti

Obstoj zunajzakonske skupnosti se priznava, če življenjska skupnost med moškim in žensko traja dalj časa in med njima ni razlogov, zaradi katerih bi bila njuna zakonska zveza neveljavna v primeru, da bi jo sklenila. Takšna skupnost ima enake pravne posledice, kot jih ima veljavno sklenjena zakonska zveza, razen v primeru posledic, ki se nanašajo na osebno stanje zakoncev (državljanstvo, poslovna sposobnost, priimek itd.). Te posledice pri zunajzakonski skupnosti ne nastopijo.⁹¹

Razlika med zakonsko zvezo in zunajzakonsko skupnostjo je tudi v tem, da se osnovna dolžnost zakoncev – dolžnost skupnega življenja – pri zunajzakonski skupnosti pojavlja kot pogoj za veljavno ustanovitev.⁹²

Pri zunajzakonski skupnosti gre za skupnost v fizično-naravnem, v moralno-duhovnem in ekonomskem pomenu.⁹³

⁸⁷ Povzeto po: K. Zupančič, str. 62–64.

⁸⁸ Okr. s. Ljubljana, P 1270/59 z dne 10. 5. 1961, v vezi s sodbo VS LRS, Pž 674,61 z dne 13. 2. 1962.

⁸⁹ Povzeto po: M. Geč Korošec, 1981, str. 143.

⁹⁰ VSK, Cp 656/79 z dne 19. 12. 1979.

⁹¹ Primer: ZZZDR, 12. člen.

⁹² Povzeto po: M. Geč Korošec, S. Kraljić, str. 123.

⁹³ Več o tem: K. Zupančič, str. 86–88.

Razlika je tudi v tem, da se za otroke, rojene ali spočete v zunajzakonski skupnosti, ne uporablja pravna domneva očetovstva, zato pride v poštev institut priznanja ali ugotavljanja očetovstva.

Zunajzakonska skupnost preneha po volji zunajzakonskih partnerjev. Tako kot sta jo sama zasnovala, jo tudi sama razdreta.⁹⁴

5.5 Pravna ureditev razmerij med starši in otroki

Temeljna načela, ki jih je postavil že TZRSO, so naslednja:

- v jugoslovanski socialistični samoupravni družbi uživajo otroci posebno družbeno varstvo;
- roditeljska pravica pripada skupaj očetu in materi, ki sta v razmerju do otrok enakopravna;
- otroci, ki so rojeni zunaj zakonske zveze, so popolnoma izenačeni z otroki, rojenimi v času trajanja zakonske zveze.⁹⁵

Za razliko od prejšnjega TZRSO instituta pozakonitve ZZZDR ne pozna.

ZZZDR prav tako ne pozna več pravne domneve, po kateri se je za otrokovega očeta štel mož otrokove matere iz prejšnjega zakona, če je otrok rojen v poznejšem zakonu svoje matere, vendar pred pretekom 270 dni od prenehanja prejšnjega zakona.⁹⁶

5.5.1 Pravice in dolžnosti staršev in otrok

Starši morajo svojim otrokom omogočiti pogoje za zdravo rast, skladen osebnostni razvoj in jih usposobiti za samostojen razvoj, za samostojno življenje in delo, zato imajo pravico in dolžnost, da skrbijo za življenje, osebnostni razvoj ter za pravice in koristi svojih mladoletnih otrok. Roditeljska pravica se izvršuje v korist otrok; izvršujeta jo skupaj oče in mati sporazumno. Če se roditelja ne moreta sporazumeti, odloči o tem center za socialno delo.

V nekaterih izjemnih primerih pripade roditeljska pravica le enemu od staršev.

Otrok živi s svojimi starši. Če starša ne živita skupaj, se morata sporazumeti o tem, pri katerem izmed njiju bo otrok živel. V kolikor se starši ne sporazumejo, odloči o tem pristojni center za socialno delo. Tisti od roditeljev, ki ne živi skupaj z otrokom, ima pravico do osebnih stikov z njim.⁹⁷

Starši so dolžni usposobiti svoje otroke za samostojno življenje in delo, zato morajo po svojih močeh skrbeti za šolanje in strokovno izobrazbo svojih otrok.

Roditelja sta dolžna skupaj preživljati svoje otroke. Preživljanje se ravna v skladu z možnostmi posameznega roditelja in otrokovimi potrebami.⁹⁸

⁹⁴ Več o tem: M. Geč Korošec, S. Kraljić, str. 143.

⁹⁵ M. Geč Korošec, 1982, str. 30.

⁹⁶ Več o tem: M. Geč Korošec, S. Kraljić, str. 159.

⁹⁷ Primer: ZZZDR, 105.–106. člen.

⁹⁸ Primer: ZZZDR, 129. člen.

Dolžnost preživljanja traja načeloma do otrokove polnoletnosti; v primeru, da se je otrok redno šolal, je obstajala dolžnost preživljanja tudi po njegovi polnoletnosti.

Novost slovenskega ZZZDR je tudi v tem, da pošlje sodišče pristojnemu centru za socialno delo vsako odločbo o višini prispevka za preživljanje. Pristojni center za socialno delo pa je nato dolžan vsako leto na podlagi uradno ugotovljenega podatka o povečanju življenjskih stroškov sprejeti sklep o odstotku povišanja preživnin, nato pa opraviti uskladitev vseh preživnin in izdati odločbo o novo ugotovljeni višini preživnine.⁹⁹

»Če je dolžnik prostovoljno plačeval svojima mladoletnima otrokoma višjo preživnino, kot bi jo bil dolžan plačevati po sodni odločbi, tega preplačila ne more poračunati s terjatvijo upnikov v izvršilnem postopku, če je izvršilni naslov kasnejša sodba o zviševanju preživnine. To, kar je dolžnik plačal več, je lahko darilo ali prostovoljno zvišanje preživnine, ne pa dejstvo, ki bi lahko utemeljevalo ugovor proti sklepu o izvršbi.«¹⁰⁰

Starši pri upravljanju otrokovega premoženja niso popolnoma samostojni, saj sme center za socialno delo od njih zahtevati, da dajejo račun o upravljanju otrokovega premoženja.¹⁰¹

Mladoletnik, ki je dopolnil 15 let in je zaposlen, lahko samostojno razpolaga s svojim osebnim dohodkom, pri tem pa je dolžan prispevati za svoje preživljanje in izobraževanje.¹⁰²

»Polnoletni otroci so dolžni preživljati svoje starše, če so ti nesposobni za delo in nimajo dovolj sredstev za življenje.«¹⁰³

»Razvezanemu zakoncu se lahko prisodi v breme prejšnjega zakonca le tolikšna preživnina, kot jo ta zmore plačevati, ostalo pa lahko razvezani zakonec terja od svojih polnoletnih otrok.«¹⁰⁴

ZZZDR za razliko od prejšnjega TZRSO ne pozna več dolžnosti preživljanja med drugimi sorodniki.

Očim in mačeha sta dolžna preživljati svoje mladoletne pastorki, vendar le, če ti nimajo nikogar, ki bi jih bil dolžan preživljati. Tudi pastorki so dolžni preživljati svojega očima in mačeho, če sta jih tudi očim in mačeha dalj časa preživljala in skrbela zanje. Če pa imata tudi svoje otroke, imajo pastorki dolžnost preživljanja skupaj z njimi.

V zvezi s prenehanjem roditeljske pravice je pomembno tudi določilo ZZZDR, po katerem lahko mladoletnik, ki je postal roditelj, pridobi popolno poslovno sposobnost.

⁹⁹ Več o tem: M. Geč Korošec, 1982, str. 47.

¹⁰⁰ VSM, Cp 280/80 z dne 22. 4. 1980.

¹⁰¹ Več o tem: K. Zupančič, str. 120–121.

¹⁰² Primer: ZZZDR, 112. člen.

¹⁰³ M. Geč Korošec, 1984, str. 46.

¹⁰⁴ VSK, Cp 61/80 z dne 12. 3. 1980.

5.5.2 Izpodbijanje očetovstva in materinstva

O izpodbijanju očetovstva govorimo takrat, kadar se izpodbija pravna domneva, da za očeta otroka, ki je rojen v zakonski zvezi ali 300 dni po njenem prenehanju, velja mož otrokove matere. Očetovstvo se izpodbija v pravdi, v kateri se dokazuje, da domnevni oče ni resnični, dejanski otrokov oče.¹⁰⁵

Osebe, ki imajo po ZZZDR pravico izpodbijati očetovstvo, so naslednje: mož otrokove matere, mati, otrok in mož, ki misli, da je otrokov oče.

Mož otrokove matere je lahko vložil tožbo za izpodbijanje očetovstva v enem letu od tedaj, ko je izvedel za okoliščine, ki zbujajo sum, da otrok ni njegov, vendar najkasneje pet let po rojstvu otroka.¹⁰⁶

Očetovstvo lahko izpodbija domnevni oče tudi, ko je bil otrok spočet z umetno osemenitvijo matere, vendar s semenom možkega, ki ni bil materin mož, ne glede na to, ali je dal za osemenitev svoje soglasje ali ne.¹⁰⁷

ZZZDR je spremenil pravico oziroma rok za izpodbijanje očetovstva s strani otrokove matere. Prejšnji TZRSO je določal, da ima mati pravico izpodbijati očetovstvo v roku šestih mesecev po otrokovem rojstvu, ZZZDR pa je podaljšal ta rok na eno leto.

Tožbo za izpodbijanje očetovstva je lahko vložil tudi otrok sam, vendar pa je tudi tukaj prišlo do spremembe glede na prejšnji TZRSO. Otrok lahko po ZZZDR izpodbija očetovstvo v petih letih od dneva, ko postane polnoleten. Ta rok pa po prejšnjem TZRSO ni bil omejen.¹⁰⁸

ZZZDR je prinesel še dodatno novost, tj. da lahko izpodbija očetovstvo tudi mož, ki je mislil, da je otrokov oče, in sicer v roku enega leta od dneva, ko je bilo očetovstvo vpisano v matično knjigo.¹⁰⁹

»Pravica moža, matere in tistega, ki misli da je otrokov oče, do izpodbijanja očetovstva je strogo osebna pravica, ki ugasne s smrtjo in ne preide na dediče.«¹¹⁰

Pravila o izpodbijanju očetovstva se smiselno uporabljajo tudi za izpodbijanje materinstva.

5.5.3 Ugotavljanje očetovstva in materinstva

Izven zakonske zveze rojeni otroci so tisti, ki niso rojeni v času trajanja zakonske zveze ali pa v dobi 300 dni po njenem prenehanju. Izven zakonske zveze rojeni otroci so tudi tisti, katerih očetovstvo je bilo v pravdi za izpodbijanje očetovstva uspešno izpodbito. Oče otroka, rojenega izven zakonske zveze, je tisti, ki je otroka priznal za svojega ali čigar očetovstvo je ugotovljeno s pravnomočno sodno odločbo.¹¹¹

Priznanje očetovstva je izjava, s katero določena oseba prizna, da je oče otroka, ki je rojen izven zakonske zveze. Po ZZZDR lahko da priznanje oseba, ki je razsodna in stara najmanj 15 let. Priznanje se poda pred pristojnim centrom za socialno delo, pred

¹⁰⁵ Več o tem: M. Geč Korošec, S. Kraljić, str. 158–159.

¹⁰⁶ Primer: ZZZDR, 96. člen.

¹⁰⁷ Povzeto po: M. Geč Korošec, 1984, str. 30.

¹⁰⁸ Več o tem: M. Geč Korošec, 1984, str. 30–33.

¹⁰⁹ Primer: ZZZDR Slovenije, 99. člen.

¹¹⁰ M. Geč Korošec, 1984, str. 31.

¹¹¹ Povzeto po: M. Geč Korošec, 1982, str. 35.

matičarjem, v javni listini ali pa v oporoki. S priznanjem pa se mora strinjati tudi otrokova mati.¹¹²

Če se mati otroka s priznanjem ne strinja oziroma ne da izjave v enem mesecu po prejemu obvestila, lahko tisti, ki je priznal otroka za svojega, na sodišču vloži tožbo na ugotovitev, da je on otrokov oče.¹¹³

V kolikor oče ne poda priznanja sam, se lahko njegovo očetovstvo ugotovi z odločbo sodišča v pravdi zaradi ugotovitve očetovstva. Dokler je otrok mladoleten, vloži tožbo v njegovem imenu mati, če izvršuje roditeljsko pravico, sicer pa otrokov skrbnik. Ko postane otrok polnoleten, lahko vloži tožbo sam v roku petih let po doseženi polnoletnosti.

Pravico do tožbe na ugotovitev očetovstva ima tudi mati otroka.

Tožba za ugotavljanje očetovstva se lahko vloži tudi eno leto po očetovi smrti.

Ko je bilo priznanje enkrat dano, se v nasprotju z določbami prejšnjega TZRSO ne more več izpodbijati.

Za institut ugotavljanja materinstva se smiselno uporabljajo pravila o ugotavljanju očetovstva.

5.6 Posvojitev

Mladoletniki, ki nimajo staršev ali za katere starši ne skrbijo, uživajo posebno družbeno varstvo. S posvojitvijo je med posvojiteljem in posvojencem nastalo popolnoma enako razmerje, kot je razmerje med otrokom in starši.¹¹⁴

ZZZDR pozna le popolno posvojitev. Posvoji se lahko le otrok, ki nima staršev, čigar starši so neznan ali že leto dni neznanega bivališča, ali pa tisti otrok, čigar starši so pred pristojnim organom privolili, da dajo otroka v posvojitev. Privolitev roditelja pa ni potrebna, če mu je roditeljska pravica odvzeta ali če trajno ni sposoben izraziti svoje volje. Posvojitev je mogoča le, če je preteklo eno leto od izpolnitve enega od navedenih pogojev.¹¹⁵

Postopek za posvojitev se lahko začne po uradni dolžnosti s strani pristojnega centra za socialno delo ali pa na predlog bodočega posvojitelja.¹¹⁶

Pogoji za aktivno adoptivno sposobnost:

- a) Posvojitelj je lahko le polnoletna oseba, ki je vsaj 18 let starejša od posvojenca.
 - b) En zakonec ne more posvojiti otroka, temveč lahko to storita le oba zakonca skupaj.
- Posvojitelj ne more biti:
- oseba, ki ji je odvzeta roditeljska pravica;

¹¹² Več o tem: M. Geč Korošec, 1982, str. 35–36.

¹¹³ Več o tem: K. Zupančič, str. 98–99.

¹¹⁴ Povzeto po: K. Zupančič, str. 104.

¹¹⁵ Primer: ZZZDR, 141. člen.

¹¹⁶ ZZZDR, 146. člen.

- oseba, za katero se utemeljeno domneva, da bo posvojitev izrabila v škodo posvojenca;
 - oseba, ki ne daje jamstva, da bo posvojenca vzgojila za delovnega člana socialistične samoupravne skupnosti;
 - oseba, ki ji je odvzeta poslovna sposobnost ali je tako duševno prizadeta, da utegne spraviti posvojenčevo zdravje in življenje v nevarnost.
- c) Posvojitelj ne more biti posvojenčev krvni sorodnik v ravni vrsti in tudi ne brat ali sestra posvojenca.
- e) Posvojitelj ne more biti skrbnik, dokler takšno razmerje traja.
- f) Posebna pravila veljajo, če jugoslovanskega otroka posvoji tujec.¹¹⁷

Pasivna adoptivna sposobnost:

- a) Posvojenec je lahko le mladoletna oseba.
- b) Posvojiti se smejo:
- otroci, katerih starši so neznani;
 - otroci, katerih starši že leto dni nimajo znanega bivališča;
 - otroci tistih staršev, ki so pred pristojnim organom privolili, da dajo otroka v posvojitev.
- c) Posvojitev mora biti v korist posvojenca.
- d) Za posvojenca veljajo vse določbe, ki so določene pri aktivni adoptivni sposobnosti v razmerju posvojenec-posvojitelj.
- e) Posvojenec je lahko tudi tuj državljan, čeprav ZZZDR o tem nima izrecne določbe.¹¹⁸

Zakon je vseboval posebna določila za posvojitev jugoslovanskega otroka po tujcu. Posvojitelj je lahko zgolj izjemoma bil tuj državljan, če pristojni organ občinske skupnosti socialnega skrbstva ni mogel najti posvojitelja med državljani SFR Jugoslavije.¹¹⁹

Posvojitveno razmerje lahko v primeru neveljavnosti preneha z razveljavitvijo pravomočne odločbe o posvojitvi.

5.7 Rejništvo

»ZZZDR je urejal rejništvo kot posebno obliko družbenega varstva otrok, ki jim je potrebna oskrba in vzgoja pri osebah, ki niso njihovi starši niti posvojitelji ali skrbniki. Namen rejništva je bil v tem, da se otrokom pri osebah, ki niso njihovi starši, omogoči zdrava rast, izobraževanje, skladen osebnostni razvoj in usposobitev za samostojno življenje in delo. Pristojni center za socialno delo odda v rejništvo otroka, ki nima svoje družine, nadalje otroka, ki iz različnih vzrokov ne more živeti pri svojih starših, in otroka, katerega telesni in duševni razvoj je ogrožen v okolju, v katerem živi.«¹²⁰

Namen rejništva je še vedno enak, le da je institut rejništva sedaj urejen v Zakonu o izvajanju rejniške dejavnosti (ZIRD).¹²¹

¹¹⁷ Povzeto po: K. Zupančič, str. 105–106.

¹¹⁸ Povzeto po: K. Zupančič, str. 105–106.

¹¹⁹ Primer: ZZZDR, 140. člen.

¹²⁰ M. Geč Korošec, 1984, str. 175.

¹²¹ Zakon o izvajanju rejniške dejavnosti (ZIRD), Ur. l. RS, št. 110/2002, 109/2012.

ZZZDR je ločil rejništvo po odločbi pristojnega centra za socialno delo ter oddajo otroka v rejništvo po starših. Pristojni organ je oddal v rejništvo tistega otroka, ki ni imel svoje družine, otroka, ki iz različnih vzrokov ni mogel živeti pri starših, ali pa otroka, katerega telesni in duševni razvoj je bil ogrožen v okolju, v katerem je živel. Poleg navedenega pa je lahko dal pristojni organ v rejništvo tudi otroka, ki je potreboval predvsem usposabljanje v skladu s posebnimi predpisi (predvsem glede otrok z motnjami v telesnem in duševnem razvoju).¹²²

Pristojni organ socialnega skrbstva je lahko oddal otroka v rejništvo le s privoljenjem staršev, razen v primeru, če je bila staršem odvzeta roditeljska pravica in popolna sposobnost ali pa je bilo njihovo bivališče neznano.

Kadar so starši sami oddali otroka v rejništvo, so morali starši pa tudi osebe, ki so otroka sprejele, o tem najkasneje v roku enega meseca obvestiti pristojni center za socialno delo.¹²³

Predpostavke za rejništvo:

a) Rejnik ne more biti oseba, ki:

- ji je bila odvzeta roditeljska pravica;
- je živela z zakoncem, ki mu je bila odvzeta roditeljska pravica;
- pri kateri bi bil ogrožen telesni ali duševni razvoj rejenca ali bi bilo ovirano njegovo izobraževanje.

b) Rejenec je lahko bil le otrok, ki ni imel svoje družine ali ki iz različnih vzrokov ni mogel živeti pri svojih starših, ali pa otrok, katerega telesni in duševni razvoj je bil ogrožen v okolju, v katerem je živel.¹²⁴

Najpomembnejše rejnikove dolžnosti so bile:

- rejenca pravilno negovati, vzgajati in mu dajati primerno nastanitev, prehrano, obleko in obutev ter šolske in osebne potrebščine;
- skrbeti za čustveno prilagoditev rejenca v rejnikovem domu in za ustrezno ravnanje vseh članov rejnikovega doma z rejencem;
- skrbeti za zdravje rejenca;
- skrbeti, da rejenec redno obiskuje šolo ter da vestno in čim bolj uspešno izpolnjuje svoje šolske obveznosti;
- skrbeti za rejenčev pravilen odnos do učenja in dela ter za privzgojitev delovnih navad;
- skrbeti za vključitev rejenca v poklicno usposabljanje ali v ustrezno zaposlitev.¹²⁵

Vsa pomembnejša vprašanja glede rejenčeve oskrbe in vzgoje je moral rejnik urejati sporazumno z otrokovimi starši oziroma s skrbnikom in pristojnim centrom za socialno delo.

Rejništvo je nastalo z odločbo skrbstvenega organa in s pogodbo.

Rejniška pogodba je prenehala:

- če je prenehalo rejništvo;

¹²² Povzeto po: M. Geč Korošec, 1982, str. 53.

¹²³ Povzeto po: M. Geč Korošec, 1982, str. 53.

¹²⁴ Povzeto po: M. Geč Korošec, 1984, str. 176–177.

¹²⁵ ZZZDR, 164. člen.

- s potekom časa, če je sklenjena za določen čas;
- z odpovedjo pogodbe;
- z razvezo pogodbe;
- s smrtjo rejnika ali rejenca.¹²⁶

5.8. Skrbništvo

Ustava SFRJ iz leta 1974 je določala, da uživajo posebno družbeno varstvo mladoletniki, za katere ne skrbijo starši, in tudi druge osebe, ki ne morejo skrbeti zase in za varstvo svojih pravic in interesov.¹²⁷

Postopek za postavitve mladoletnika pod skrbništvo se začne po uradni dolžnosti.

V SR Sloveniji ima po določilih ZZZDR organ socialnega skrbstva vrsto pravic in dolžnosti glede skrbništva. Socialno skrbstvo je dejavnost posebnega družbenega pomena. Dolžnost skrbstvenega organa lahko razdelimo na opravila, ki predstavljajo neposredno izvrševanje skrbniških dolžnosti, in na opravila, ki predstavljajo nadzor nad izvrševanjem skrbništva.¹²⁸

Mladoletnik se postavi pod skrbništvo takrat, kadar nima staršev, torej če roditelja ne živita več ali sta oba neznana, kadar je bila obema odvzeta roditeljska pravica ali pa poslovna sposobnost. Skrbništvo nad mladoletno osebo pa je potrebno tudi takrat, kadar sta oba roditelja zadržana izvrševati roditeljsko pravico.¹²⁹

Dolžnost skrbnika je prostovoljna in častna. Če je to mogoče in ni v nasprotju s koristmi varovanca, se lahko imenuje za skrbnika njegov sorodnik. Novost ZZZDR pa je v tem, da lahko poverimo skrbništvo tudi ustrezni družbeni pravni osebi, ki nato sama imenuje osebo, odgovorno za izvajanje skrbništva.¹³⁰

Skrbnik ne more biti:

- oseba, ki ji je odvzeta roditeljska pravica;
- oseba, ki nima poslovne sposobnosti;
- oseba, katere koristi so v navzkrižju s koristmi varovanca;
- oseba, od katere glede na njene osebnostne lastnosti ali razmerje z varovancem ali njegovi starši ni mogoče pričakovati, da bo pravilno opravljala skrbniške dolžnosti.¹³¹

Skrbnik je zakoniti zastopnik varovanca; pri svojem delu je praviloma samostojen, čeprav je neprestano pod nadzorom pristojnega organa socialnega skrbstva. Skrbnik v varovančevem imenu in za njegov račun samostojno opravlja vse, kar spada v redno poslovanje in upravljanje varovančevega premoženja, ne sme pa preseči okvirov rednega poslovanja ali upravljanja varovančevega premoženja. Vsako leto je dolžan dati pristojnemu skrbstvenemu organu poročilo o svojem delu.¹³²

¹²⁶ Več o tem: K. Zupančič, str. 147–148.

¹²⁷ Povzeto po: Ustava SFRJ, 188. člen.

¹²⁸ Povzeto po: M. Geč Korošec, 1982, str. 56.

¹²⁹ Povzeto po: ZZZDR, 113.–115. člen.

¹³⁰ Primer: ZZZDR, 182. člen.

¹³¹ Povzeto po: M. Geč Korošec, 1984, str. 191.

¹³² Povzeto po: ZZZDR, 189.–194. člen.

Skrbništvo nad mladoletnikom preneha, ko postane polnoleten, če sklene zakonsko zvezo, če ga kdo posvoji ali z njegovo smrtjo. Skrbništvo pa preneha tudi tedaj, če mladoletnik postane roditelj in mu je s sodno odločbo priznana popolna poslovna sposobnost.¹³³

Kadar polnoletna oseba ne more skrbeti zase, za svoje pravice in koristi, se ji v nepravdnem postopku pred sodiščem popolnoma ali pa samo delno odvzame poslovna sposobnost. Razlog za odvzem so lahko vsaka duševna bolezen ali duševna prizadeto st, telesne napake, napake volje in značaja.

Skrbništvo nad osebo, ki ji je odvzeta poslovna sposobnost, preneha, če ji sodišče z odločbo vrne poslovno sposobnost.¹³⁴

6. UREDITEV DRUŽINSKEGA PRAVA V SAMOSTOJNI REPUBLIKI SLOVENIJI

6.1 Splošne določbe

Ustava Republike Slovenije (URS)¹³⁵ v 53. členu določa, da temelji zakonska zveza na enakopravnosti zakoncev, sklene pa se pred pristojnim državnim organom. Poleg tega določa tudi, da država varuje družino, materinstvo, očetovstvo, otroke in mladino ter ustvarja za to varstvo potrebne razmere.

V 54. členu določa, da imajo starši pravico in dolžnost vzdrževati, izobraževati in vzgajati svoje otroke. V drugem odstavku istega člena pa enači pravice zakonskih in zunajzakonskih otrok.

V 55. členu določa, da je odločanje o rojstvih otrok svobodno. Država je dolžna zagotavljati možnosti in razmere za uresničevanje te svoboščine.¹³⁶

ZZZDR se od leta 1976, ko je bil sprejet, in vse do danes ni bistveno spremenil. Največ sprememb je bilo v premoženjskih razmerjih med zakoncema in v razmerju med otroki in starši, nekatere pristojnosti, ki jih je ob sprejetju zakona imel center za socialno delo, se prešle na sodišča, spremembe so bile tudi na področju varstva in vzgoje otroka, izvrševanja roditeljske pravice ter otrokovih stikov itd.

ZZZDR je bil trikrat noveliran, in sicer leta 1989, leta 2001 in leta 2004. Zadnja novela je bila tudi najobsežnejša.

Glede na to, da v samostojni Republiki Sloveniji ni prišlo do sprejema novega zakona, v sledečem poglavju opisujem le institute, ki so bili v času od sprejetja ZZZDR leta 1976 do danes spremenjeni.

¹³³ Povzeto po: K. Zupančič, str. 161.

¹³⁴ Primer: ZZZDR, 210. člen.

¹³⁵ Ustava Republike Slovenije (URS), Ur. l. RS, št. 331/1991, 42/1997, 66/2000, 24/2003, 69/2004, 69/2004, 69/2004, 68/2006, 47/2013, 47/2013, 47/2013, 47/2013.

¹³⁶ URS, 53.–55. člen.

6.2 Ureditev zakonske zveze

Zakon o notariatu je spremenil obličnost sporazuma o delitvi skupnega premoženja, ki mora biti od 1. 6. 1995 naprej sklenjen v obliki notarskega zapisa.

6.3 Spremembe ZZZDR glede preživljanja

»Zakonec, ki nima sredstev za preživljanje in brez svoje krivde ni zaposlen, še naprej ostaja upravičen od drugega zakonca zahtevati preživnino. Novela nesposobnosti za delo ne omenja več kot samostojnega razloga za pridobitev pravice do preživljanja, kajti to je praviloma le eden od razlogov, da nekdo ni zaposlen brez svoje krivde.«¹³⁷

Zakonec, ki nima sredstev, mora tožbo za preživljanje vložiti najkasneje v roku enega leta od prenehanja življenjske skupnosti.¹³⁸

Preživnina se določi glede na potrebe upravičenca in zmožnosti zavezanca. Zavezanec se lahko sam odloči, ali bo upravičencu plačeval preživnino, ga vzel k sebi v preživljanje ali poskrbel za njegovo preživljanje na kakšen drug način. V primeru razveze način preživljanja, pri katerem bi zavezanec vzel upravičenca k sebi v preživljanje, ne pride v poštev, ker to nasprotuje temeljnemu razlogu, zaradi katerih sploh pride do razveze – zaradi nevzdržnosti skupnega življenja.¹³⁹

Pri ureditvi preživljanja med razvezanima zakoncema je prejšnja ureditev določala, da lahko sodišče upošteva vzroke, ki so pripeljali do nevzdržnosti zakonske zveze. Po novi ureditvi pa so razlogi za zavrnitev zahtevka za preživljanje razširjeni, saj se poleg vzrokov, ki so pripeljali do nevzdržnosti zakonske zveze, upoštevajo tudi morebitna kazniva dejanja, ki jih je upravičenec kadarkoli pred razvezo zakonske zveze ali po njej storil zoper zavezanca ali koga izmed njegovih bližnjih.¹⁴⁰

Zakonec tudi ni dolžan preživljati drugega zakonca, če bi bilo s tem ogroženo njegovo lastno preživljanje ali preživljanje mladoletnih otrok, ki jih je po zakonu dolžan preživljati.¹⁴¹

Zakonca se o preživnini lahko tudi sporazumeta. Po novi ureditvi se sporazum o preživljanju zakonca sklene pred notarjem v obliki izvršljivega notarskega zapisa.¹⁴²

Pravica do preživljanja preneha, če razvezani zakonec, ki jo je prejemal, pridobi premoženje ali svoje dohodke, s katerimi se lahko preživlja, če sklene zakonsko zvezo.

¹³⁷ K. Zupančič in B. Novak, Predpisi o zakonski zvezi in družinskih razmerjih, Ljubljana: Ur. l., 2004, str. 86.

¹³⁸ Povzeto po: M. Geč Korošec, S. Kraljić, str. 111.

¹³⁹ Povzeto po: K. Zupančič, B. Novak, str. 88.

¹⁴⁰ Povzeto po: K. Zupančič, B. Novak, str. 89.

¹⁴¹ ZZZDR, 82.c člen.

¹⁴² Več o tem: K. Zupančič, str. 76–77.

Novela pa določa še en pogoj za prenehanje pravice do preživljanja, in sicer, če upravičenec živi v zunajzakonski skupnosti.

6.4 Ureditev preživljanja med starši in otrokom

Pravica do preživljanja je samostojna, od roditeljske pravice neodvisna pravica, zato velja načelo, da tisti od staršev, ki mu je odvzeta roditeljska pravica, ni oproščen dolžnosti preživljanja.¹⁴³

Prejšnja ureditev je določala, da se morajo starši v primeru ločenega življenja sporazumeti le o varstvu in vzgoji skupnih otrok. Novela pa na tem področju prinaša spremembe, saj obvezuje starše, da se v primeru ločenega življenja poleg varstva in vzgoje otroka sporazumejo tudi o njegovem preživljanju. V kolikor to ni mogoče, jim pri tem pomaga center za socialno delo. Če sporazum niti v tem primeru ni dosežen, pa o preživljanju odloči sodišče v nepravdnem postopku, pred tem pa mora pridobiti mnenje centra za socialno delo. Do novele so starši sporazume o preživljanju skupnih otrok sklepali v centrih za socialno delo.¹⁴⁴

Starši so dolžni preživljati svoje otroke praviloma do njihove polnoletnosti. Preživnina pa mora biti taka, da je sposobna zagotoviti otrokove koristi. Dolžnost staršev do preživljanja polnoletnih otrok obstoji le v primeru, da se redno šolajo. Novela je določila tudi zgornjo starostno mejo (26 let), do katere je otrok še upravičen do preživljanja.

Preživninska dolžnost staršev otrok, ki so zaradi težje telesne ali duševne prizadetosti nesposobni za samostojno življenje, je bila do sedaj dopolnjena s pomočjo družbene skupnosti. Novela pa v skladu z načelom socialne države staršem jemlje breme preživljanja nepreskrbljenega otroka z motnjo v telesnem ali duševnem razvoju. Ustrezna finančna sredstva za te nepreskrbljene otroke je dolžna zagotoviti država.¹⁴⁵

V primeru, da otroka ne zmore preživljati nihče od njegovih staršev, so po novi ureditvi tudi zakonci oziroma zunajzakonski partnerji dolžni preživljati otroka svojega partnerja. Dolžnost do preživljanja pa preneha v primeru prenehanja zakonske zveze ali zunajzakonske skupnosti, razen v primeru, da je skupnost prenehala zaradi smrti otrokove matere ali očeta. V tem primeru dolžnost do preživljanja obstoji tudi po prenehanju zakonske zveze oziroma zunajzakonske skupnosti.¹⁴⁶

Ustava RS v primerjavi z Ustavo SRS ne vsebuje več dolžnosti otrok, da skrbijo za svoje nepreskrbljene starše. Preživljanje zakonca ima torej prednost pred preživljanjem zakončevih staršev.¹⁴⁷

Vendar pa ZZZDR kljub temu določa dolžnost polnoletnih otrok do preživljanja svojih staršev, če ti nimajo dovolj sredstev za življenje in si jih ne morejo pridobiti.

¹⁴³ ZZZDR, 125. člen.

¹⁴⁴ Več o tem: K. Zupančič, B. Novak, str. 99–100.

¹⁴⁵ Več o tem: K. Zupančič, B. Novak, str. 98.

¹⁴⁶ Povzeto po: K. Zupančič, B. Novak, str. 101.

¹⁴⁷ ZZZDR, 131.b člen.

»Po novi ureditvi pa polnoletni otroci niso več dolžni preživljati zakonca oziroma zunajzakonskega partnerja svojega roditelja, ki je zanje dalj časa skrbel oziroma jih preživljal, čeprav je dolžnost zakonca oziroma zunajzakonskega partnerja preživljati otroka svojega partnerja po novi ureditvi celo okrepljena.«¹⁴⁸

Zavezanec sam izbere način preživljanja upravičenca. Organ, pred katerim se sklenejo preživninski sporazumi, pa ni več center za socialno delo, ampak notar.

Novela uvaja dolžnost upravičenca do preživnine, da po 18. letu starosti centru za socialno delo do konca januarja predloži potrdilo o šolanju in ga obvesti, kje se redno šola.¹⁴⁹

6.5 Varstvo in vzgoja otrok

Po mnenju Ustavnega sodišča RS (odl. z dne 1. 7. 1999, Ur. l. RS, št. 60/90) ureditev, po kateri je o varstvu in vzgoji otrok v določenih primerih odločalo sodišče, v drugih pa center za socialno delo, ni bila v skladu z ustavo. Po noveli v letu 2001 je Ustavno sodišče RS zopet odločalo, tokrat o stikih med otrokom in starši, in spet ugotovilo, da je dotedanja ureditev v neskladju z ustavo. Zato je po letu 2001, že leta 2004, prišlo do nove novele ZZZDR-C, ki poleg stikov med starši in otrokom ureja tudi problem stikov med otrokom in drugimi osebami, ki so otroku blizu.¹⁵⁰

Novela 2001 je v skladu z določbo Evropske konvencije o uresničevanju otrokovih pravic¹⁵¹ določila, da je sodišče, ki odloča o varstvu in vzgoji otroka v skladu z njegovo koristjo, dolžno upoštevati mnenje otroka, če ga je ta izrazil in če je sposoben razumeti njegov pomen in posledice.

»Spremenila pa se je tudi določba, po kateri gre izvrševanje roditeljske pravice tistemu od staršev, pri katerem otrok živi. Ta določba je bila problematična s tega vidika, ker je spodbujala "lastniško" obnašanje glede otroka tistega od staršev, pri katerem otrok biva, to pa se je kazalo predvsem v oteževanju ali celo onemogočanju stikov z otrokom drugemu od staršev, kar je bilo v nasprotju z otrokovo koristjo.«¹⁵²

V ospredje odločanja v družinskih razmerjih še poglobljeno stopa korist otroka, ki je temeljno vodilo za postopanje in ravnanje v vseh zadevah, v katerih se odloča o otrokovih pravicah. Korist otroka je glavno načelo pri odločanju o varstvu in vzgoji otroka ob razvezi ali razveljavitvi zakonske zveze staršev in drugih primerih, ko se otrokova starša, ki ne živita skupaj, o tem ne moreta sporazumeti, kot tudi pri odločanju sodišča o otrokovih stikih s starši in z drugimi osebami, ki so otroku blizu.¹⁵³

O vseh primerih, ko otrokovi starši ne živijo ali ne bodo več živeli skupaj in se glede varstva in vzgoje otroka ne morejo sporazumeti, pri kom bo otrok živel, preide ta

¹⁴⁸ K. Zupančič, B. Novak, str. 103.

¹⁴⁹ K. Zupančič, B. Novak, str. 105.

¹⁵⁰ Povzeto po: K. Zupančič, B. Novak, str. 11.

¹⁵¹ Evropska konvencija o uresničevanju otrokovih pravic, Ur. l. RS, št. 86/1999.

¹⁵² K. Zupančič, B. Novak, str. 12–13.

¹⁵³ Povzeto po: K. Zupančič, B. Novak, str. 14.

odločitev v pristojnost okrožnega sodišča, ki v tem primeru odloča v pravnem postopku. Pred to novelo je v nekaterih primerih o varstvu in vzgoji odločalo sodišče, v drugih pa center za socialno delo.

Sodišče lahko pri razvezi ali razveljavitvi zakonske zveze odloči alternativno:

- da otrok ostane v varstvu in vzgoji pri enem od staršev;
- da nekateri otroci ostanejo pri enem, drugi pa pri drugem od staršev;
- da se otrok zaupa tretji osebi ali se da v zavod.

Sodišče mora pri odločanju o tem, katero obliko varstva in vzgoje bo uporabilo, upoštevati samo otrokovo korist; glede tega pa je dolžno pridobiti mnenje centra za socialno delo.¹⁵⁴

Starša se morata o varstvu in vzgoji sporazumeti v skladu s koristmi otroka. V kolikor se o tem ne moreta sporazumeti, jima pomaga center za socialno delo. Če pa sta dosegla sporazum, lahko predlagata, da sodišče v nepravdnem postopku izda o tem sklep. Če sodišče ugotovi, da sporazum ni v skladu s koristmi otroka, predlog zavrne.

Pred novelama v letih 2001 in 2004 se je sporazum o varstvu, vzgoji in preživljanju skupnih otrok sklepal v obliki notarskega zapisa, ki pa v skladu z noveliranim 106. členom ZZZDR ni več potreben. Sklepata ga zakonca sama, sodišče pa mora oceniti, če je sporazum sklenjen v korist otroka.¹⁵⁵

Z zadnjo novelo zakona je bilo izrecno določeno, da je sodišče, ki odloča o varstvu in vzgoji otroka, dolžno upoštevati mnenje otroka, če je sposoben razumeti njegov pomen in posledice. Otrok pa lahko izrazi svoje mnenje sam ali po osebi, ki ji zaupa. Pri vseh odločitvah o otrokovih koristih vodijo sodišče samo koristi otroka.¹⁵⁶

Novela iz leta 2004 pa uveljavlja tudi možnost, da je otrok v varstvu in vzgoji obeh staršev tudi tedaj, ko starša ne živita skupaj. Starša lahko imata torej tudi skupno varstvo in vzgojo otroka. Ta določba se za razliko od ureditve v nekaterih drugih evropskih državah ne uporablja kot pravilo, ampak le kot možnost.¹⁵⁷

O stikih starša odločata sporazumno. Če se tudi s pomočjo centra za socialno delo ne sporazumeta o varstvu in vzgoji otroka, sodišče v nepravdnem postopku na predlog enega ali obeh staršev odloči o tem, da bodo vsi otroci v varstvu in vzgoji pri enem od njiju. Sodišče lahko po uradni dolžnosti odloči tudi, da naj se vsi ali nekateri otroci zaupajo v varstvo in vzgojo tretji osebi ali zavodu. Sodišče je o tem dolžno pridobiti mnenje centra za socialno delo.¹⁵⁸

Sodišče izda novo odločbo o varstvu in vzgoji otroka, če je prišlo pri njenem izvrševanju do bistveno spremenjenih razmer, zlasti če roditelj, ki mu je otrok zaupan v varstvo in vzgojo, umre, če mu je odvzeta roditeljska pravica ali če mu je odvzeta poslovna sposobnost. Tudi v teh primerih izvrševanje varstva in vzgoje ne preide avtomatično na drugega roditelja, ampak mora o tem odločiti sodišče, ki lahko, če tako zahteva otrokova korist, zaupa otroka v varstvo in vzgojo tudi tretji osebi ali zavodu.

¹⁵⁴ Povzeto po: K. Zupančič, B. Novak, str. 21.

¹⁵⁵ Povzeto po: K. Zupančič, B. Novak, str. 34.

¹⁵⁶ Primer: ZZZDR, 64. in 105. člen.

¹⁵⁷ Povzeto po: K. Zupančič, B. Novak, str. 25–26.

¹⁵⁸ Povzeto po: K. Zupančič, B. Novak, str. 29.

Zadnja novela je prinesla tudi novost, po kateri se otrok z odločbo sodišča zaupa drugemu od staršev v primeru, ko tisti od staršev, pri katerem otrok živi, onemogoča stike otroka z drugim staršem.¹⁵⁹

Ustavno sodišče je, sicer že leta 2005, vendar obširneje leta 2011 uvedlo pomembne spremembe glede instituta ugotavljanja očetovstva: »Zakonodajalec je nesorazmerno omejil pravico otroka, da izpodbije pravno priznano starševsko razmerje, ki ni skladno z biološkimi dejstvi, s tem ko je možnost sodnega uveljavljanja te pravice omejil na objektivni petletni rok po dopolnitvi polnoletnosti. Interes otroka, ki je po preteku petletnega roka po dopolnitvi polnoletnosti izvedel za okoliščine, ki so lahko pravno pomembne za izpodbijanje očetovstva, pretehta nad interesom po varovanju trajnosti in nespremenljivosti obstoječih družinskopravnih razmerij. Glede na to je izpodbijana zakonska ureditev v neskladju s 35. členom Ustave.«¹⁶⁰

6.6 Izvrševanje roditeljske pravice

»Pri Ustavnem sodišču Republike Slovenije je bila podana pobuda otroka, zastopanega po materi, za oceno ustavnosti določbe, ki je v besedilu, veljavnem do sprememb in dopolnitev ZZZDR v letu 1989 določala, da imajo starši, ki ne živijo skupaj z otrokom, pravico do osebnih stikov z njim, razen če pristojni organ glede na koristi otroka ne odloči drugače. Po uveljavitvi sprememb in dopolnitev ZZZDR je ta pravica dana tistemu od staršev, ki ne živi skupaj z otrokom; tisti od staršev, pri katerem otrok živi, pa je dolžan navedene stike omogočiti.«¹⁶¹

Primer iz sodne prakse: "Otroci imajo pravico do takšnega premoženjskega standarda, kakršnega imajo njihovi starši. Starši z boljšimi premoženjskimi razmerami so zato dolžni prispevati toliko več, kot znašajo osnovne otrokove potrebe, starši s slabimi premoženjskimi razmerami pa sorazmerno manj. Sodišča so zato dolžna v vsakem primeru posebej upoštevati tako potrebe otrok kot zmožnosti staršev in v skladu z njimi določiti ustrezno preživnino. Zato je pavšalna primerjava med zneski prisojenih preživnin brez vsakršne teže."¹⁶²

ZZZDR Republike Slovenije je uvedel pomembno novost, ki je prejšnji zvezni jugoslovanski TZRSO ni poznal, da takrat, kadar gre za odločitve, ki bistveno vplivajo na otrokov razvoj, odločata oba roditelja sporazumno, torej tudi tisti, pri katerem otrok ne živi, vendar pod pogojem, če izpolnjuje svoje dolžnosti do otroka.¹⁶³

Dosedanja ureditev izvrševanja roditeljske pravice, po kateri izvršuje roditeljsko pravico tisti od staršev, pri katerem otrok živi, je bila v nasprotju z 18. členom Konvencije ZN o otrokovih pravicah¹⁶⁴, da sta oba starša enako odgovorna za otrokovo vzgojo in razvoj. Ta ureditev pa tudi ni bila skladna z ustavnim načelom o enakosti pravic staršev do otroka, iz katerega izhaja, da so starši praviloma dolžni skrbeti za otroka tudi tedaj,

¹⁵⁹ Povzeto po: K. Zupančič, B. Novak, str. 36–37.

¹⁶⁰ Ustavno sodišče, odl. 13. 10. 2011, U-I-85/10.

¹⁶¹ M. Geč Korošec, S. Kraljić, str. 173.

¹⁶² Sodba VVS, št. II Ips 634/94 z dne 10. 11. 1994, računalniška baza sodne prakse VVS.

¹⁶³ Primer: ZZZDR, 114. člen.

¹⁶⁴ Konvencija Združenih narodov otrokovih pravicah, Ur. l. RS, št. 35/1992 - MP, št. 55/1992.

kadar ne živijo skupaj, kot tudi ne z načelom, da se lahko starševske dolžnosti in pravice odzamejo in omejijo samo iz razlogov, ki jih zaradi otrokovih koristi določa ZZZDR. S tem pride do omejitve starševskih dolžnosti in pravic enemu od staršev, kar ne predstavlja vedno koristi za otroka. Starša o vprašanih izvrševanja roditeljske pravice, ki bistveno vplivajo na otrokov razvoj, odločata sporazumno, pri sporazumu pa jima pomaga center za socialno delo, lahko pa za pomoč prosita tudi izvajalca družinskega posredovanja (mediacije). O vprašanih dnevnega življenja otroka pa odloča tisti od staršev, ki ima otroka v varstvu in vzgoji.¹⁶⁵

6.6.1 Ureditev otrokovih stikov

Konvencija ZN o otrokovih pravicah določa, da ima otrok, ki je ločen od enega ali obeh staršev, pravico, da resno vzdržuje osebne stike in neposredno zvezo z obema staršema, razen če je to v nasprotju z njegovimi koristmi.¹⁶⁶

»Zakon je do novele 2004 urejal pravico do stikov kot pravico staršev, zato je bilo treba ureditev spremeniti tako, da je osrednja osebnost pravice do stikov otrok in da je njegova konkretna korist najvišje, odločilno merilo za vse odločitve o stikih.«¹⁶⁷

Novela 2004 je dodatno uredila tudi stike otroka z drugimi osebami, s katerimi je družinsko ali osebno povezan. O stikih se sporazumejo starši, otrok, če je sposoben razumeti pomen sporazuma, in oseba, s katero ima otrok pravico do stikov. Tudi tukaj je v ospredju odločanje v korist otroka, torej se stiki dovolijo le, če so za otroka koristni. V kolikor do sporazuma tudi ob pomoči centra za socialno delo ne pride, odloči o tem sodišče v nepravdnem postopku.

6.7 Rejništvo

Rejništvo je institut, ki je urejen v ZZZDR, samo izvajanje te dejavnosti pa je bilo leta 2002 urejeno v novem zakonu, tj. Zakon o izvajanju rejniške dejavnosti (ZIRD). ZZZDR še vedno vsebuje določbe o namenu rejništva ter o odločitvi centra za socialno delo o namestitvi otroka v rejniško družino.

»Ta zakon ureja pogoje, ki jih mora izpolnjevati oseba, ki želi izvajati rejniško dejavnost, postopek pridobitve dovoljenja za izvajanje te dejavnosti, način izvajanja rejniške dejavnosti, način in njeno financiranje ter nekatera druga vprašanja, povezana z izvajanjem rejniške dejavnosti.«¹⁶⁸

ZIRD vsebinsko ne spreminja instituta rejništva, ki bi bil pred tem urejen v ZZZDR, ampak ga le poglobljeje in natančneje ureja.

¹⁶⁵ Več o tem: K. Zupančič, B. Novak, str. 37–41.

¹⁶⁶ Primer: Konvencija ZN o otrokovih pravicah, 9. člen.

¹⁶⁷ M. Geč Korošec, S. Kraljić, str. 52.

¹⁶⁸ http://www.mdds.gov.si/si/delovna_podrocja/druzina/rejnistvo/ (20. 10. 2013).

6.8. Zakon o registraciji istospolnih partnerskih skupnosti

Pravni položaj istospolnih partnerjev se je v Sloveniji prvič uredil leta 2005 z Zakonom o registriranih istospolnih partnerskih skupnostih (ZRIPS).¹⁶⁹

»Registrirana istospolna partnerska skupnost je z Zakonom o registraciji istospolne partnerske skupnosti urejena skupnost dveh žensk ali dveh moških, ki pred pristojnim organom registrirata svojo skupnost.«¹⁷⁰

»Istospolno partnersko skupnost lahko registrirata dva moška ali dve ženski, vendar je ne moreta registrirati osebi, mlajši od 18 let, kot tudi ne, dokler je eden od bodočih partnerjev ali oba v veljavni zakonski zvezi ali registrirani istospolni partnerski skupnosti. Osebi ne smeta biti sorodnika v ravni črti, brata ali sestri, polbrata ali polsestri, otroka bratov in sester ali polbratov in polsester, stric in nečak, teta in nečakinja, kar pa ne velja za razmerja, ki nastanejo pri posvojitvi. Osebi tudi ne smeta biti v razmerju skrbnik in varovanec, dokler traja skrbništvo, kot tudi ne posvojitelj in posvojenec, rejnik in rejnec, dokler traja rejništvo. Osebi ali eden od njiju tudi ne sme biti težje duševno prizadet ali nerazsoden. Skupnost lahko registrirata osebi, če ima vsaj eden od njiju slovensko državljanstvo.

Osebi, ki imata namen registrirati istospolno partnersko skupnost, se najmanj 30 dni pred nameravano registracijo prijavita pri upravni enoti, pri kateri želita opraviti registracijo, ter predložita listine, določene s Pravilnikom o registraciji istospolnih partnerskih skupnosti. Upravna enota preveri izpolnjenost pogojev in, če ugotovi, da ti niso izpolnjeni, z odločbo registracijo zavrne. V kolikor so izpolnjeni pogoji, partnerja istočasno in osebno pred uradno osebo, ki jo določi načelnik upravne enote, podata po ustnem soglasju pisno izjavo, da želita registrirati skupnost. Z dnem podpisa te izjave je skupnost registrirana.«¹⁷¹

Ustavno sodišče je leta 2010 povedalo, da je 22. člen ZRIPS urejen v nasprotju z URS, saj krši načelo enakosti pred zakonom: »Položaj partnerjev registriranih istospolnih skupnosti je z vidika pravice do dedovanja po umrlem partnerju (22. člen ZRIPS) v svojih bistvenih dejanskih in pravnih prvinah primerljiv s položajem zakoncev. Razlike v ureditvi dedovanja med zakonci ter med partnerji registriranih istospolnih skupnosti zato ne temeljijo na neki stvarni, neosebni razlikovalni okoliščini, temveč na spolni usmerjenosti.«¹⁷²

6.9 Načrtovanje družine

Politika načrtovanja družine se je leta 2000 uredila z Zakonom o zdravljenju neplodnosti in postopkih oploditve z biomedicinsko pomočjo (ZZNPOB)¹⁷³. Ta zakon

¹⁶⁹ Zakon o registriranih istospolnih partnerskih skupnostih (ZRIPS), Ur. l. RS, št. 65/2005,55/2009, Odl. US: U-I-425/06-10.

¹⁷⁰ ZRIPS, 2. člen.

¹⁷¹ <https://e-uprava.gov.si/e-uprava/dogodkiPrebivalci.euprava?sid=351&zdid=732> (20. 10. 2013).

¹⁷² Ustavno Sodišče RS, Odl. US: U-I-425/06-10.

¹⁷³ Zakon o zdravljenju neplodnosti in postopkih oploditve z biomedicinsko pomočjo (ZZNPOB), Ur. l. RS, št. 70/2000.

ureja zdravstvene ukrepe, s katerimi se ženski in moškemu pomaga pri spočetju otroka in se jima tako omogoči uresničevati svobodo odločanja o rojstvih svojih otrok.

7. DRUŽINSKI ZAKONIK

Družinska razmerja ureja skoraj 35 let star zakon, kar sicer dokazuje, da je bil za takratne razmere leta 1976 napisan zelo napredno, saj je bil vse od danes le trikrat noveliran. Kljub temu pa ZZZDR glede na sedanje razmere v družbi potrebuje obsežnejšo reformo, saj je v sedaj veljavnem zakonu prisotnih veliko pravnih praznin, pomanjkljivosti in nedodelanosti.

»Prve politične odločitve o Družinskem zakoniku so bile sprejete na sestanku koalicije v juniju 2009. Takrat je bila soglasno sprejeta odločitev, da z Družinskim zakonikom v celoti izenačimo položaj hetero- in homoseksualnih partnerskih skupnosti. Decembra istega leta je bil zakon tudi sprejet na vladi. V Državnem zboru je na matičnem odboru potekala razprava celo leto (od maja 2010 do maja 2011). Več kot 80 ur smo presedeli na odboru, kjer je prvič v vsej zgodovini sodelovala tudi cerkev s svojim predstavnikom. Govorilo se je veliko ... razumeli smo se bolj malo. Januarja 2011 so bila oblikovana dopolnila, ki so uvedla drugačno pojmovanje za partnersko skupnost dveh oseb istega spola z ohranitvijo vseh pravic, razen možnosti obojestranske posvojitve. Naš poskus kompromisa je šel v smeri, da se ohrani pojmovno razlikovanje med skupnostmi, pravice pa se izenačijo. Vpeljana pa je bila tudi določba, da partnerja v partnerski skupnosti skupaj ne moreta posvojiti otroka, lahko pa partner posvoji otroka svojega partnerja. To je bil za nas velik kompromis, ki pa žal ni dal zelenih rezultatov. Velikokrat se spomnim besed generalne direktorice za družino, mag. Ane Vodičar, ki je rekla: »*Sedaj pa res nimajo več ničemur nasprotovati.*« Podoben stavek mi je ob predstavitvi kompromisnega predloga za oddajo *Sveto in svet* na TV Slovenija dejal tudi njihov novinar. A na žalost temu ni bilo tako. Takrat se je šele pokazalo, da Aleš Prime in ostali nasprotniki ne želijo pristati na nikakršen kompromis. Za njih bi bilo sprejemljivo le, da se vprašanje istospolnih partnerskih skupnosti prenese v drug zakon in se tam ureja postopno pravico po pravico.«¹⁷⁴

»Nekateri nasprotniki Družinskega zakonika so v žaru političnih in vrednostnih izvajanj poskušali zmalčiti informacije o tem, kaj je vsebina evropskega pravnega reda in Ustave, kljub temu da je izenačevanje različnih skupnosti na podlagi družinskega statusa, spolne usmerjenosti, spolne identitete ipd. pravno gotovo utemeljeno.«¹⁷⁵ Evropsko sodišče za človekove pravice je v zadevi *Vejdeland* in drugi proti Švedski poudarilo, da je diskriminacija zaradi spolne usmerjenosti enako resna in zavržena kot tista, ki temelji na rasi, barvi kože ali poreklu, in da so države upravičene tako prakso sankcionirati zaradi varstva pravic drugih.¹⁷⁶

V ospredje prvotnega predloga novega družinskega zakonika še iz leta 2009 je bilo postavljeno dvojje: novo pojmovanje zakonske zveze ter »širše« pojmovanje družine, ki

¹⁷⁴ <http://www.narobe.si/stevilka24/narobe-24/mnenja/dr-anja-kopac-mrak-druzinski-zakonik-zakon-ki-ni-stopil-v-veljavo-a-je-v-mnogocem-spremenil-nas-pogled> (13. 9. 2013).

¹⁷⁵ B. Vernik, Družinski zakonik je padel, vprašanja ostajajo, *Pravna praksa: časopis za pravna vprašanja*, 2012, št. 14, str. 13.

¹⁷⁶ Povzeto po: B. Vernik, št. 14, str. 13–14.

v svojem bistvu omogoča posvojitvev otrok tudi istospolnim partnerjem, obe pretvorbi konceptov pa služita popolni izenačitvi različnospolnih in istospolnih skupnosti. Vse to naj bi bilo v funkciji največje koristi otrok.¹⁷⁷ Družinski zakonik, ki je bil sprejet v Državnem zboru, pa ni popolnoma izenačil pravic istospolnih partnerjev s pravicami različnospolnih partnerjev, saj je za slednje ohranil institut zakonske zveze in zunajzakonske skupnosti, za istospolne partnerje pa je uvedel instituta partnerske skupnosti in zunajpartnerske skupnosti.

Po oceni vlade je bil DZ moderen predpis. Predstavljal je približanje zakonodaje k družbenim odnosom, različnim oblikam družinskih skupnosti, skratka družbeni realnosti.¹⁷⁸ Drugi člen DZ je širše definiral družino, in sicer kot življenjsko skupnost otroka z enim ali obema staršema ali z drugo odraslo osebo, če ta trajno skrbi za otroka in ima po tem zakoniku do otroka določene dolžnosti in pravice. Kot družina se po DZ štejejo tudi nekatere skupnosti življenja otroka z odraslo osebo, ki ni njegov roditelj ali posvojitelj. Vendar pa je to mogoče le pod pogojema, da v skupnosti vlada individualni dolgotrajni odnos skrbi te odrasle osebe za otroka in da je ta skupnost tudi pravno blizu družinski skupnosti staršev in otrok.¹⁷⁹

Zanimivo pri tem pa je, da teorija tudi pri veljavnem ZZZDR poudarja, da je treba veljavno opredelitev družine razlagati širše, in sicer:

- za pojem družine ni treba, da gre za skupnost otroka z obema staršema;
- družina je tudi rejniško in skrbniško razmerje oziroma razmerje, v katerem odrasla oseba nadomešča starša v skrbi za otroka;
- nikjer v veljavni definiciji ni opredeljeno, da je družina samo kombinacija mama-oče-otrok;
- partnerja brez otroka nista »družina«; nujen za obstoj družine je obstoj otroka.¹⁸⁰

V DZ se je pojem roditelj nadomestil s pojmom starš, ki za razliko od ureditve v ZZZDR ne zahteva biološke vezi. Poleg tega je DZ nadomestil pojem »roditeljska pravica« s pojmom »starševska skrb«.

»Starševska skrb je celota dolžnosti in pravic staršev, da v skladu s svojimi zmožnostmi ustvarijo razmere, v katerih bo zagotovljen celovit otrokov razvoj, pri čemer izvrševanje starševstva pripada skupaj obema staršema.«¹⁸¹

Glavne novosti predloga Družinskega zakonika so, na kratko, bile:

- nova definicija družine: če ni otroka, ni družine;
- uvedba partnerske in zunajpartnerske skupnosti;
- zakonsko zvezo bi bilo mogoče skleniti tudi zunaj uradnih prostorov in brez prič;
- zakonca bi lahko sklenila ženitno pogodbo, v nasprotnem primeru bi veljale določbe sedanjega premoženjskega režima;
- družinska mediacija bi se lahko opravila pred, med in po koncu sodnega postopka, povezanega z razvezo;

¹⁷⁷ www.mp.gov.si/fileadmin/mp.gov.si/pageuploads/2005/slike/drugo/2009/september/Foto/DZak_kratek_povzetek.pdf (2. 10. 2013).

¹⁷⁸ Več o tem: A. Vodičar, Osnutek predloga družinskega zakonika, Pravna praksa: časopis za pravna vprašanja, 2009, št. 39, pril. str. I.

¹⁷⁹ Povzeto po: A. Vodičar, št. 39, pril. str. I–II.

¹⁸⁰ A. Vodičar, Predlog družinskega zakonika, Pravna praksa: časopis za pravna vprašanja, 2011, št. 15–16, str. 10.

¹⁸¹ DZ, 6. člen.

- uvajal je novost v možnosti enostranske posvojitve otroka istospolnega partnerja;
- sodišča bi odločala o začasnih odredbah in ukrepih trajnejše narave, kot npr. odvzem otroka;
- zakon je izrecno prepovedoval telesno kaznovanje otrok in druge oblike ponižujočega ravnanja.¹⁸²

7.1 Zakonska zveza, zunajzakonska zveza, partnerska skupnost in zunajpartnerska skupnost

Prvotni predlog DZ je postavil novo definicijo zakonske zveze kot življenjske skupnosti dveh oseb istega ali različnega spola. Glavni razlog za spremembo člena o zakonski zvezi je bila sodba Ustavnega sodišča RS z dne 2. julija 2009. Ustavno sodišče je v tej sodbi, ki jo omenjam že v poglavju Zakon o registraciji istopolnih partnerskih skupnosti, 22. člen Zakona o registraciji istospolne partnerske skupnosti (ZRIPS), ki ureja področje dedovanja med istospolnimi partnerji, opredelilo kot neustavnega. Ustavno sodišče RS si je postavilo temeljno vprašanje: »Ali je položaj pobudnikov v svojih bistvenih dejanskih in pravnih prvinah primerljiv s položajem zakoncev?« Ustavni sodniki so na to vprašanje podali soglasen odgovor: »Registrirana partnerska skupnost je razmerje, ki je po svoji vsebini podobno zakonski zvezi ali zunajzakonski zvezi – tudi za to skupnost je značilna stabilna povezanost dveh oseb, ki sta si blizu, si medsebojno pomagata in se podpirata.«¹⁸³

Ministrstvo je podalo mnenje, da je za bistvo življenjske skupnosti pomembno zadovoljevanje čustvenih, spolnih, moralno-etičnih in ekonomskih potreb, želj ter interesov partnerjev, vse to pa je potrebno priznati tudi istospolnim partnerskim zvezam. DZ v nasprotju z ZZZDR ne opredeljuje več pomena zakonske zveze v zasnovanju družine. K tej spremembi je pripeljalo mnenje teorije, ki je že dalj časa opozarjala, da je zasnovanje družine ena izmed funkcij zakonske zveze, nikakor pa ni edina. Zakonodajalec se je odločil, da se izogne zakonskemu določanju namenov zakonske zveze tako, da jih izpusti.¹⁸⁴ Zato je treba življenjski skupnosti dveh oseb istega spola priznati enake pravne posledice kot življenjski skupnosti oseb različnega spola.¹⁸⁵ ZRIPS partnerjem registrirane istospolne partnerske skupnosti ne priznava vseh pravnih posledic, kot jih ima veljavno sklenjena zakonska zveza. Razlika se kaže tudi v tem, da se pri istospolni partnerski skupnosti ne govori o njeni sklenitvi, ampak registraciji, to diskriminacijo pa je DZ odpravil.

»Predlagatelj zakona je ocenil, da ni ustavno dopustnega razloga, zaradi katerega dve življenjski skupnosti hetero- ali istospolno usmerjenih parov ne bi bili pravno izenačeni.«¹⁸⁶

¹⁸² Povzeto po: M. Krašovec Orel, Pripombe na besedilo predloga Družinskega zakonika, Odvetnik: glasilo Odvetniške zbornice Slovenije, 2009, št. 4, str. 11.

¹⁸³ Povzeto po: A. Vodičar, št. 39, pril. str. I–II.

¹⁸⁴ A. Vodičar, št. 15–16, str. 10.

¹⁸⁵ Povzeto po: A. Vodičar, št. 39, pril. str. II.

¹⁸⁶ A. Vodičar, št. 39, pril. str. II.

Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve je po enoletni razpravi o predlogu DZ pripravilo kompromisni predlog, v katerem je predvidelo ohranitev instituta zakonske zveze za osebe različnega spola. Za istospolno usmerjene pare pa je predvidelo drugačno poimenovanje instituta z enakimi pravicami, dolžnostmi in pravnimi posledicami, in sicer partnerska skupnost.

DZ istospolno partnersko skupnost definira kot »življenjsko skupnost dveh žensk ali dveh moških, katere sklenitev, pravne posledice in prenehanje ureja Družinski zakonik.«¹⁸⁷ V nadaljevanju pa je za to skupnost predvideval enake pravne posledice, kot jih ima zakonska zveza – na vseh področjih, razen v primerih, ko je z zakonom določeno drugače. DZ je predvideval eno takšno različno obravnavanje, in sicer v 217. členu, ki govori o pravici partnerjev, da skupaj (kot par) kandidirajo v postopku posvojitve. Partner partnerske skupnosti bi lahko posvojil otroka drugega partnerja, onemogoča pa skupno posvojitvev otrok. Predlog DZ je torej zgolj navidezno izenačil pravice partnerjev s pravicami zakoncev.

DZ, ki ga je Državni zbor sprejel, ni bil več enak prvotnemu, resnično liberalnemu predlogu iz decembra 2009.

DZ je tako uzakonil štiri različne skupnosti:

- zakonsko zvezo;
- zunajzakonsko skupnost;
- partnersko skupnost;
- zunajpartnersko skupnost.

Prvi dve obliki skupnosti sta namenjeni raznospolnim partnerjem, drugi dve pa istospolnim partnerjem.

»Ne samo, da je taka delitev diskriminatorna, vprašati se moramo, ali je smiselna, primerna, nujna in potrebna.«¹⁸⁸

Kot že navedeno, je DZ uvajal tudi nov institut zunajpartnerske skupnosti, ki ga je definiral kot dalj časa trajajočo življenjsko skupnost dveh oseb ženskega ali moškega spola, ki nista sklenili partnerske skupnosti. Takšna skupnost bi imela enake pravne posledice, kot če bi sklenila partnersko skupnost. Zunajpartnerska skupnost bi imela pravne posledice na vseh drugih področjih, na katerih ima pravne posledice tudi zunajzakonska zveza. Cilj zakonodajalca pri tem je bil, da bi bile pravne posledice po različnih predpisih na dan začetka uporabe DZ predvidene tudi za zunajzakonske partnerske skupnosti.¹⁸⁹

Zunajzakonska skupnost bi ostala glede evidentiranja enaka ZZZZDR. Po mnenju Bojane Zadravec pa bi lahko s poenostavljenim postopkom evidentiranja osnovanja in prenehanja skupnosti, npr. z izjavo pred matičarjem ali notarjem, omogočil zunajzakonskim partnerjem, da bi lažje in hitreje uresničevali pravice, ki izvirajo iz skupnosti, saj bi se s tem izognili dvomom o obstoju zveze in postopkom, po katerih je potrebno obstoj zunajzakonske zveze dokazovati posebej.¹⁹⁰

¹⁸⁷ DZ, 5. člen.

¹⁸⁸ B. Zadravec, Zakonske zveze in partnerske skupnosti po Družinskem zakoniku«, Pravna praksa: časopis za pravna vprašanja, 2011, št. 26, str. 16.

¹⁸⁹ Povzeto po: A. Vodičar, št. 15–16, str. 12.

¹⁹⁰ Več o tem: B. Zadravec, Pomanjkljivosti Družinskega zakonika, Pravna praksa: časopis za pravna vprašanja, 2010, št. 8, str. 11–13.

Razlika med zakonskimi in zunajzakonskimi zvezami ter partnerskimi in zunajpartnerskimi skupnostmi je bila le v tem, da slednji ne bi mogli skupaj posvojiti otroka, lahko pa bi partner partnerske skupnosti ali zunajpartnerske skupnosti posvoji otroka svojega partnerja. S tem je zakonodajalec izrecno predvidel možnost enostranske posvojitve, ki sledi največjemu možnemu varstvu otrokovih koristi. Predlagatelj se je s takšnim pojmovanjem izognil skupnim posvojitvam in oblikovanju novih istospolnih družin, omogočil pa je ureditev položaja otrok, ki v takšnih družinah že živijo.

Kot navajam že v začetku poglavja je prvotni predlog Ministrstva za pravosodje ter delo, družino in socialne zadeve vseboval tudi možnost posvojitve otrok istospolnim partnerjem. Avtor članka Družinski zakonik, moralne eksternalije in pravni voluntarizem takšni opredelitvi očita: »Če je doslej veljalo, da je družinska skupnost staršev in otrok, ki zaradi koristi otrok uživa posebno varstvo, in da je zakonska zveza z zakonom urejena življenjska skupnost moža in žene, katere pomen je v zasnovanju družine, celotno pravo pa je prevevalo temeljno načelo imitatur naturum, želi nov družinski zakonik naenkrat čez to narediti križ.«¹⁹¹

Avtor navedenega članka prav tako meni, da bi bilo drugače in boljše, če bi predlagatelj uvidel, da je istospolna skupnost v bistvenih lastnostih podobna skupnosti moškega in ženske glede premoženjskih in socialnih vprašanj, od nje pa se razlikuje v naravni reprodukcijski sposobnosti in s tem posledično tudi v odnosu do otrok.

Pred obravnavo na matičnem odboru je DZ vseboval kratek rok treh mesecev, po začetku uporabe DZ, v katerem bi se lahko registrirane istospolne partnerske skupnosti transformirale v partnersko skupnost. Če v tem roku partnerja pred matičarjem ne bi izjavila, da želita preoblikovanje v partnersko skupnost, bi registrirana istospolna partnerska skupnost prenehala. Zakonodajalec je s tem želel preprečiti obstoj dveh vzporednih sistemov skupnosti istospolnih partnerjev, vendar pa bi s tem posegel v že pridobljene pravice. Po opozorilu Zakonodajno-pravne službe se je ta rok za preimenovanje v partnersko skupnost podaljšal, poleg tega pa upravnim enotam naložil obveznost, da vse, ki živijo v registrirani istospolni partnerski skupnosti, pozovejo k podaji te izjave.¹⁹²

7.1.1 Sklenitev zakonske zveze

DZ je uvajal dva načina sklepanja zakonskih zvez. Za razliko od ZZZDR, ki določa, da se zakonska zveza sklene pred načelnikom upravne enote ali od njega pooblaščen osebe ob navzočnosti matičarja, je DZ še vedno urejal ta način sklenitve zakonske zveze, bodočima zakoncema pa bi omogočil tudi sklenitev zakonske zveze pred matičarjem. Za sklenitev zakonske zveze zgolj pred matičarjem prisotnost prič ne bi bila potrebna.

Pomanjkljivost tega je, da bi se z možnostjo sklenitve zakonske zveze pred različnimi pristojnimi osebami postopki dodatno zapletali, s tem pa bi prišlo tudi do neupravičene porabe proračunskih sredstev.¹⁹³

¹⁹¹ M. Avbej, Družinski zakonik, moralne eksternalije in pravni voluntarizem, Pravna praksa: časopis za pravna vprašanja, 2009, št. 42, str. 15.

¹⁹² B. Zadavec, št. 26, str. 16.

¹⁹³ Več o tem: B. Zadavec, št. 8, str. 12.

Po mnenju Bojane Zadavec je bila pomanjkljivost DZ tudi to, da bi uzakonil svečanost ob jubilejnih porokah, čeprav take svečanosti ne bi ustvarjale nobenih pravnih posledic in torej v zakonik ne sodijo. Poleg tega bi povzročile le nepotrebno porabo proračunskih sredstev.¹⁹⁴

7.1.2 Prenehanje življenjskih skupnosti

DZ je omogočal tudi poenostavljeno prenehanje zakonske zveze. V primeru, če bi se zakonca, ki nimata skupnih otrok, sporazumela o delitvi skupnega premoženja, bi lahko njuna zakonska zveza prenehala zgolj s sestavo notarskega zapisa o sporazumu zakoncev o razvezi zakonske zveze.

7.1.3 Pogodbeni premoženjski režim med zakoncema

Sprejem DZ bi na področju premoženjskopравnih razmerij med zakoncem prinesel veliko novost samostojnega in sporazumnega urejanja skupnega in osebnega premoženja ter s tem možnost izključitve zakonitega premoženjskega režima.

Ta določitev izhaja iz najosnovnejših načel civilnega prava, in sicer avtonomije volj pogodbenih strank in dispozitivnosti pravnih norm.

»ZZZDR omogoča zgolj možnost sporazumnega razdora obvezno nastale lastninske skupnosti med zakoncema ter svobodno in avtonomno določitev deležev s strani zakoncev le med trajanjem zakonske zveze in po njenem koncu.«¹⁹⁵

Ženitna pogodba, ki bi jo sklenila zakonca, bi veljala z dnem sklenitve zakonske zveze, razen če bi sama določila drug datum in omogočila svobodno ureditev prihodnjih medsebojnih premoženjskih razmerij. Ženitno pogodbo pa bi lahko sklenili tudi zakonci, ki so še pred uveljavitvijo zakonika sklenili zakonsko zvezo.

Z ženitno pogodbo bi bila zakoncema omogočena ureditev premoženjskopравnih razmerij tako glede premoženja, ki sta ga že prinesla v zakonsko zvezo, kot glede premoženja, ki ga bosta v času zakonske zveze ustvarila skupaj.¹⁹⁶

Predpisana obličnost ženitne pogodbe je bila notarska oblika, ki bi veljala tudi za vse njene morebitne spremembe. Zaradi varstva zasebnosti bi njena vsebina ostala tajna, shranjena pri notarju, vpogled v pogodbo pa bi imelo le sodišče za namen postopka, v katerem bi bila njegova odločitev odvisna od vsebine pogodbe.¹⁹⁷

7.1.4 Stanovanjsko varstvo

Zakonec bi lahko ob razvezi od drugega zakonca zahteval, da mu prepusti v uporabo del ali celo stanovanje, če tako zahtevajo otrokove koristi. Zakonec bi torej užival stanovanjsko varstvo le posredno.

¹⁹⁴ B. Zadavec, št. 8, str. 12.

¹⁹⁵ M. Verčko, Kaj nam prinašajo ženitne pogodbe (1), Pravna praksa: časopis za pravna vprašanja, 2010, št. 14, str. 18.

¹⁹⁶ Več o tem: A. Vodičar, št. 39, pril. str. III.

¹⁹⁷ Več o tem: M. Verčko, št. 14, str. 18.

7.2 Ureditev razmerij med starši in otrokom

7.2.1 Načelo otrokovih koristi in prepoved telesnega kaznovanja otrok

Otrokove koristi se v ZZZDR upoštevajo kot temeljno vodilo za ravnanje v primerih, ki zadevajo otroka, kar velja tako za starše kot tudi za javne organe.

Otrok ne sme biti izpostavljen nobeni obliki telesnega kaznovanja ne s strani staršev, drugih oseb, državnih organov, izvajalcev javnih služb in nosilcev javnih pooblastil.

Prepoved telesnega kaznovanja otrok izhaja že iz Konvencije ZN o otrokovih pravicah.

Izrecna prepoved telesnega kaznovanja otroka in njegova izpostavljenost drugim oblikam ponižujočega ravnanja je bila v DZ prvič predvidena, saj ZZZDR takšne izrecne prepovedi ne pozna.

»Taka prepoved je pomembna za spoštovanje otrokove duševne in telesne celovitosti in za obravnavo in vzgojo otrok s spoštovanjem do njihove osebe, individualnosti in dostojanstva. Odgovorno starševstvo bi tako zahtevalo znanje in zrelost za reševanje vseh izzivov starševstva brez uporabe nasilnih vzgojnih metod.«¹⁹⁸

Prepoved kaznovanja otrok je bila v DZ opredeljena kot programska določba, saj neposredne sankcije ne predvideva. To področje ureja Zakon o preprečevanju nasilja v družini (ZPND)¹⁹⁹.

7.2.2 Ugotavljanje očetovstva in materinstva

DZ je ponovno uvedel določbo, ki je bila urejena že v bivšem TZRSO. Uredil je možnost priznanja spočetega, a še ne rojenega otroka. Takšno priznanje pa bi imelo pravno veljavo le v primeru, če bi se otrok rodil živ.

DZ bi uzakonil Ustavno odločbo iz leta 2005, ki govori o neustavnosti 5-letnega roka za vložitev tožbe za ugotovitev očetovstva s strani otroka. Za razliko od ZZZDR, po katerem velja rok za vložitev tožbe za ugotovitev očetovstva 5 let po otrokovi polnoletnosti, je DZ to uredil na način, da začne petletni rok teči od trenutka, ko otrok izve za okoliščine, ki so odločilne za vložitev tožbe.

V predlogu novega zakonika je bil tudi črtan otrokov objektivni rok za ugotovitev očetovstva po smrti očeta.

7.2.3 Ukrepi za varstvo otrok

Zdaj lahko center za socialno delo poseže v družino zaradi varstva koristi otroka. DZ pa je delil to pristojnost med center za socialno delo in sodišče, posamezne ukrepe pa je delil na nujne, začasne in ukrepe trajnejšega značaja. Center za socialno delo bi bil pristojen zgolj v primeru nujnih ukrepov.

¹⁹⁸ L. Vošnjak, Družinski zakonik – o čem vse odločamo?, Pravna praksa: časopis za pravna vprašanja, 2012, št. 11, str. 12.

¹⁹⁹ Zakon o preprečevanju nasilja v družini, Ur. l. RS, št. 16/2008.

DZ je uzakonil temeljna načela:

- načelo dolžnost države pri varovanju koristi otroka;
- načelo najmilejšega ukrepa;
- načelo ogroženosti otroka.

Center za socialno delo bi bil pristojen zgolj v primerih nujnega odvzema otroka; njegova namestitvev v zavod ali rejniško družino služi namenu zaščite otroka. Izvedel bi se, kadar bi bil otrok tako hudo ogrožen, da zaradi prevelikega tveganja varstva njegovih pravic ne bi bilo mogoče odlagati. Tak nujni ukrep bi se moral izreči najkasneje v šestih dneh, v nadaljnjih osemindesetih urah pa bi moral center za socialno delo sodišču predlagati, da izda začasno odredbo.²⁰⁰

DZ je v 178. členu omejil odvzem otroka na največ tri leta. Če v treh letih vrnitev ne bi bila mogoča bi lahko prišlo do odvzema starševske skrbi. V tem primeru bi bilo potrebno poiskati za otroka najboljšo možnost, predvidoma bi bila to posvojitev.²⁰¹

Po DZ bi lahko sodišče enemu ali obema staršema prepovedalo izvajanje posameznih upravičenj iz starševske skrbi, če bi bil otrok ogrožen in bi bila korist otroka dovolj zavarovana zgolj z izrekom tega ukrepa.²⁰²

7.2.4 Omejitev ali prepoved stikov staršev in otrok

Na področju izvrševanja stikov pod nadzorom pogosto prihaja do situacij, ki ne zagotavljajo koristi otroka. DZ bi tudi na tem področju prinesel spremembo, s tem da bi omejil trajanje izvajanja stikov pod nadzorom na največ šest mesecev brez možnosti podaljšanja. Poleg tega bi DZ prenesel pristojnost za izvajanje nadzora nad izvrševanjem stikov na centre za socialno delo, česar ZZZDR ne pozna, zato prihaja v praksi pogosto do problemov.²⁰³

7.2.5 Dolžnost preživljanja

Novost na področju preživljanja je bila v dolžnosti upravičenca, da po svoji polnoletnosti zavezancu v roku 30 dni po pridobitvi statusa predloži dokazilo o statusu dijaka ali študenta.

Višina preživitve pa bi se določila glede na potrebe določenega otroka, ki zahteva preživitvo.²⁰⁴

7.3 Posvojitev

O posvojitvi bi odločalo sodišče na predlog centra za socialno delo. Po DZ bi imela možnost posvojitve poleg zakoncev tudi zunajzakonska partnerja.

²⁰⁰ Povzeto po: L. Vošnjak, št. 11, str. 12–13.

²⁰¹ Povzeto po: DZ, 178. člen.

²⁰² Povzeto po: L. Vošnjak, št. 11, str. 13.

²⁰³ Povzeto po: L. Vošnjak, št. 11, str. 13.

²⁰⁴ A. Vodičar, št. 39, pril. str. VI.

»Dobrodošla novost DZ je izrecna zakonska opredelitev namestitve otroka z namenom posvojitve. Pred posvojitvijo je torej mogoče spremljati otroka, ki je že vključen v družino morebitnih posvojiteljev, in ugotavljati, ali bi bila taka posvojitev v največjo otrokovo korist.«²⁰⁵

Pomembna novost pri institutu posvojitve pa je bila tudi možnost bioloških staršev (če jim ni odvzeta starševska skrb), da opredelijo zelene posvojitelje oziroma njihove zelene lastnosti.

Pri posvojitvi se posvojenec popolnoma izloči iz družine svojih naravnih staršev, vendar pa bi DZ kljub temu omogočal, da se lahko v izjemnih primerih naravni starši in posvojen otrok spoznajo.²⁰⁶

7.4 Rejništvo

O namestitvi otroka v rejništvo in imenovanju rejnika bi praviloma odločalo sodišče in ne več center za socialno delo. S tem bi postopki imenovanja rejnikov postali transparentnejši, lažje pa bi bilo tudi uveljavljanje pravnega varstva zoper takšne odločitve.

Starši bi lahko kljub omejitvi starševske skrbi posredno vplivali na izbiro rejnikov, če bi se jim iz določenih utemeljenih razlogov zdeli neprimerni za izvajanje skrbi za njihove otroke.²⁰⁷

7.5 Skrbništvo

ZZZDR omogoča delen ali popoln odvzem poslovne sposobnosti. Pri tej opredelitvi ni popolnoma jasno, katere posle lahko opravlja oseba, ki ji je delno odvzeta poslovna sposobnost. DZ je uredil način postavitve pod skrbništvo in natančno določil konkretna življenjska področja, na katerih posameznik o sebi ni sposoben samostojno odločati in potrebuje skrbnika. Na vseh ostalih področjih pa bi ostal samostojen in polnopraven nosilec pravic in dolžnosti.²⁰⁸

7.6 Mirno reševanje sporov

Starša bi se morala, preden bi sodišču predlagala, naj odloči o varstvu in vzgoji otroka in njegovem preživljanju itd., udeležiti predhodnega svetovanja na centru za socialno delo.

²⁰⁵ L. Vošnjak, št. 11, str. 13.

²⁰⁶ Povzeto po: A. Vodičar, št. 39, pril. str. VII.

²⁰⁷ Več o tem: L. Vošnjak, št. 11, str. 12.

²⁰⁸ Povzeto po: L. Vošnjak, št. 11, str. 12–13.

DZ je uvajal tudi družinsko mediacijo, ki bi se uporabljala pred sodnim postopkom z namenom oblikovati sporazumni predlog za razvezo zakonske zveze ali predlog za sklenitev sodne poravnave glede ureditve spornih vprašanj iz družinskih razmerij.²⁰⁹

Družinska mediacija bi bistveno izboljšala položaj otrok, ki so posredno vpleteni v različne družinske postopke. Ker je mediacija neformalen postopek, bi bili mogoči bolj osebni pristopi, ki se v postopkih na sodiščih ne morejo uporabiti.²¹⁰

7.7 Prenos nalog v sodno pristojnost

DZ je odločanje o družinskih razmerjih v večini prenesel na sodišča.

S tem bi se odpravil položaj, v katerem mora isti center za socialno delo družini zagotoviti pomoč in svetovanje, hkrati pa ima pristojnost oblastnega poseganja v družinske razmere. Ta dvojna vloga je lahko zelo problematična, saj vsako ravnanje zahteva različne pristope.²¹¹

²⁰⁹ Povzeto po: A. Vodičar, št. 39, pril. str. VI.

²¹⁰ Povzeto po: A. Vodičar, št. 39, pril. str. VII.

²¹¹ Povzeto po: L. Vošnjak, št. 11, str. 12–13.

8. SKLEP

Družinskopravna ureditev po 35-ih letih veljave ZZZDR potrebuje nov predpis, ki bi celostno uredil to področje, vanj zajel pravice tistih, katerim so sedaj kršene, in predvsem prinesel večje koristi otroku.

Tisti, ki so nasprotovali sprejemu DZ, bi morali njegovo bistvo videti v tem, da je dal zakonik s tem, ko je vključil v definicijo družine tudi njene netradicionalne oblike, tej še večjo veljavo in težo ter s tem družinske vrednote razširil in utrdil. Z ekskluzivno definicijo družine – mama, oče, otrok; če je mogoče, poročena – izpustimo vsaj polovico družin, ki danes živijo med nami. Kar 53 odstotkov otrok je rojenih v zunajzakonskih skupnostih, četrtnina družin pa je enostarševskih. Če bi torej pristali na ozko definicijo družine, bi vse te ostale skupnosti razglasili za nepravne oz. manjvredne.²¹²

Bivši minister Svetlik je rekel: »Tradicionalna družina je oblika, ki je morda zaželena, ni pa edina." Po njegovih besedah so bistveni odnosi znotraj družine, zadnje informacije pa ne potrjujejo, da bi bili otroci, ki živijo v istospolnih zakonskih skupnostih, v slabšem položaju.²¹³

»Družinski zakonik, ki nikomur ni ničesar jemal, temveč je le priznal enake pravice vsem otrokom ne glede na to, v kakšnem tipu družine živijo, ki je otrokom zagotavljal učinkovitejše varstvo v primeru družinskega nasilja.«²¹⁴

Potrdim lahko vse hipoteze, ki sem si jih zastavila v uvodu.

1. Družinski zakonik je pravice otrok formalno postavljaj pred pravice staršev in jih urejal ugodneje kot Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih.

DZ je pravice otrok formalno postavljaj pred pravice staršev in jih urejal ugodneje kot ZZZDR. Uzakonjena je bila prepoved telesnega kaznovanja otrok, poglobljeno bi se upoštevale njihove želje v postopkih, ki jih zadevajo, spremenil bi se rok, ki ga ima otrok za vložitev tožbe za ugotavljanje očetovstva, spremembe so glede določb o stikih itd.

2. Družinski zakonik je glede na veljavno zakonodajo ugodneje urejal pravice istospolnih partnerjev.

Tudi ta hipoteza je pravilna. Prvotni predlog DZ iz leta 2009 je popolnoma enačil pravice različnospolnih in istospolnih partnerjev, vendar pa se je ta predlog po obravnavi v Državnem zboru spremenil in za istospolne partnerje uvedel posamezna instituta partnerske skupnosti in zunajzakonske partnerske skupnosti. Pravice in dolžnosti so bile v vseh življenjskih skupnostih enake, z edino razliko, da istospolno usmerjena partnerja ne bi mogla skupaj posvojiti otrok.

3. Družinski zakonik je pojem družine urejal širše kot Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih.

Tudi zadnjo hipotezo lahko potrdim. DZ je pojem družine urejal širše kot ZZZDR. Družino je definiral kot življenjsko skupnost otroka z enim ali obema staršema ali z

²¹² <http://www.iusinfo.si/DnevneVsebine/Kolumna.aspx?Id=48626>, vlasta.nussdorfer@varuh-rs.si, IV./48. Družinski zakonik buri duhove, 20. 10. 2009 (19. 9. 2013).

²¹³ <http://www.dnevnik.si/clanek/1042322245>Svetlik: Tradicionalna družina je oblika, ki je morda zaželena, ni pa edina (5. 9. 2013).

²¹⁴ <http://www.narobe.si/stevilka24/narobe-24/mnenja/dr-anja-kopac-mrak-druzinski-zakonik-zakon-ki-ni-stopil-v-veljavo-a-je-v-mnogocem-spremenil-nas-pogled> (19. 9. 2013).

drugo odraslo osebo, če ta trajno skrbi za otroka in ima po tem zakoniku do otroka določene dolžnosti in pravice. Kot družino se po DZ štejejo tudi nekatere skupnosti življenja otroka z odraslo osebo, ki ni njegov roditelj ali posvojitelj. Vendar pa je to mogoče le pod pogojema, da v skupnosti vlada individualni dolgotrajni odnos skrbi te odrasle osebe za otroka in da je ta skupnost tudi pravno blizu družinski skupnosti staršev in otrok.

Za konec pa naj dodam še misel varuhinje človekovih pravic Vlaste Nussdorfer: »Zagotovo družba še ni pripravljena na otroka, ki bo imel »dva« očeta ali »dve« materi. In vendar premnogi živijo celo brez staršev ali ob materah, katerih partnerji so v zaporu, uživalci mamil ali ... in ob očetih, ker so matere zapustile dom, se zapile, odšle neznano kam, naredile samomor, so v zaporu ali ... Ko je bilo v živahni razpravi v Državnem zboru rečeno, da otroci trpijo, ker morajo v tretjem razredu pisati spis o svoji družini, sem se zamislila, kako hudo je to in kako je že sedaj težko pisati o družinah, kjer vlada nasilje, kjer očetu ne moreš reči oče, ker otroka spolno zlorablja, ker je morda ubil mater ali mati ni vredna tega imena. Kaj naj torej piše tak otrok? Zato bi se nedvomno v takih primerih zagotovo znašel v krizi tudi tisti, ki bi moral v spisu opisati dva »očeta« ali dve »materi«. A zakaj otroci ne pišejo o tem, kaj si želijo v družinah, kakršnekoli so že, kako lepo je, če jih ima kdo rad, koga imajo oni radi, kako se veselijo, ko pričakujejo hišnega ljubljence, pa še o čem.«²¹⁵

²¹⁵ <http://www.iusinfo.si/DnevneVsebine/Kolumna.aspx?Id=48626>, vlasta.nussdorfer@varuh-rs.si, IV./48. Družinski zakonik buri duhove (19. 9. 2013).

9. BIBLIOGRAFIJA

A. Vodičar, Osnutek predloga družinskega zakonika, Pravna praksa: časopis za pravna vprašanja, 2009, št. 39, pril. str. I–VII.

A. Vodičar, Predlog družinskega zakonika, Pravna praksa: časopis za pravna vprašanja, 2011, št. 15-16, str. 10–12.

B. Vernik, Družinski zakonik je padel, vprašanja ostajajo, Pravna praksa: časopis za pravna vprašanja, 2012, št. 14, str. 13–14.

B. Zadavec, Pomanjkljivosti Družinskega zakonika, Pravna praksa: časopis za pravna vprašanja, 2010, št. 8, str. 11–13.

B. Zadavec, Zakonske zveze in partnerske skupnosti po Družinskem zakoniku«, Pravna praksa: časopis za pravna vprašanja, 2011, št. 26, str. 16–18.

D. Raišp, Občni državljanski zakonik in slovenska pravna terminologija, Diplomsko delo, Maribor, 2012.

Evropska konvencija o uresničevanju otrokovih pravic, Ur. l. RS, št. 86/1999.

<http://www.dnevnik.si/clanek/1042322245>Svetlik: Tradicionalna družina je oblika, ki je morda zaželena, ni pa edina (5. 9. 2013).

<https://e-uprava.gov.si/e-uprava/dogodki>Prebivalci.euprava?sid=351&zdid=732 (20. 10. 2013).

<http://www.iusinfo.si/DnevneVsebine/Kolumna.aspx?Id=48626>,vlasta.nussdorfer@varu-h-rs.si, IV./48. Družinski zakonik buri duhove, 20. 10. 2009 (19. 9. 2013).

<http://www.pf.uni-lj.si/media/simpozij.ob.200-letnici.odz.-izvlecki.referatov.pdf> (21. 10. 2013).

<http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.../DZak-sprejet-16-6-11.doc> (16. 9. 2013).

http://www.mp.gov.si/fileadmin/mp.gov.si/pageuploads/2005/slike/drugo/2009/september/Foto/DZak_kratek_povzetek.pdf. (2. 10. 2013).

<http://www.narobe.si/stevilka24/narobe-24/mnenja/dr-anja-kopac-mrak-druzinski-zakonik-zakon-ki-ni-stopil-v-veljavo-a-je-v-mnogocem-spremenil-nas-pogled> (19. 9. 2013).

I. Vovk, Predlog Družinskega zakonika, Pravna praksa: časopis za pravna vprašanja, 2009, št. 37, str. 32.

Konvencija Združenih narodov otrokovih pravicah, Ur. l. RS, št. 35/1992 - MP, št. 55/1992.

K. Zupančič, B. Novak, Predpisi o zakonski zvezi in družinskih razmerjih, Ljubljana: Ur. l., 2004.

K. Zupančič, Oris družinskega prava, Ljubljana: Ur. l. RS, 1993.

L. Vošnjak, Družinski zakonik – o čem vse odločamo?, Pravna praksa: časopis za pravna vprašanja, 2012, št. 11, str. 12–14.

M. Avbej, Družinski zakonik, moralne eksternalije in pravni voluntarizem, Pravna praksa: časopis za pravna vprašanja, 2009, št. 42, str. 15–16.

M. Geč Korošec in S. Kraljić, Družinsko pravo, 3. spremenjena in dopolnjena izdaja, Maribor: Pravna fakulteta, 1999.

M. Geč Korošec, Družinsko pravo SFRJ, 1. del: Pravna ureditev zakonske zveze in izvenzakonske skupnosti, Ljubljana: Center za samoupravno normativno dejavnost, 1981.

M. Geč Korošec, Družinsko pravo SFRJ, 2. del: Pravna ureditev razmerij med starši in otroki, posvojitve, rejništvo in druge oblike organiziranega družbenega varstva otrok, skrbništvo, načrtovanje družine, Ljubljana: Center za samoupravno normativno dejavnost, 1984.

M. Geč Korošec, Predpisi o družinsko-pravnih razmerjih v SFRJ, 1. knjiga, Ljubljana: Center za samoupravno normativno dejavnost, 1982, str. 1–79.

M. Krašovec Orel, Pripombe na besedilo predloga Družinskega zakonika, Odvetnik: glasilo Odvetniške zbornice Slovenije, 200, št. 4, str. 10–11.

M. Mladenović, Porodnično pravo, Beograd: Privredna štampa, 1981.

M. Verčko, Kaj nam prinašajo ženitne pogodbe (1), Pravna praksa: časopis za pravna vprašanja, 2010, št. 14, str. 18–19.

Okr. s. Ljubljana, P 1270/59 z dne 10. 5. 1961, v vezi s sodbo VS LRS, Pž 674,61 z dne 13. 2. 1962.

Sodba VVS, št. II Ips 634/94 z dne 10. 11. 1994.

T. Keresteš, Uporabljenost pravnih pravil ODZ v sodobnem civilnem pravu Republike Slovenije. V: Zbornik pravne fakultete Univerze v Mariboru, Maribor: Pravna fakulteta, 2011, str. 1–14.

Temeljni zakon o posvojitvi (TZP), Ur. l. FLRJ, št. 30/1947, 24/1952, Ur. l. SFRJ, št. 10/1965, 29/1971, Ur. l. št. 51/1971

Temeljni zakon o razmerjih med starši in otroki (TZRSO), Ur. l. FLRJ, št. 104/47.

Temeljni zakon o skrbništvu (TZS), Ur. l. FLRJ, št. 30/1947.

Temeljni zakon o zakonski zvezi (TZZZ), Ur. l. FLRJ, št. 29/46 in Ur. l. SFRJ, št. 28/65.

Ustava Federativne ljudske republike Jugoslavije (Ustava FLRJ), Ur. l. FLRJ, št. 64/47.

Ustava republike Slovenije, Ur. l. RS, št. 33I/1991, 42/1997, 66/2000, 24/2003, 69/2004, 69/2004, 68/2006, 47/2013, 47/2013, 47/2013, 47/2013.

Ustava Socialistične federativne republike Slovenije, Ur. l. SFRJ, št. 9/1974.

Ustavno sodišče, odl. 13. 10. 2011, U-I-85/10.

Ustavno Sodišče RS, Odl. US: U-I-425/06-10.

VSK, Cp 61/80 z dne 12. 3. 1980.

VSK, Cp 656/79 z dne 19. 12. 1979.

VSM, Cp 280/80 z dne 22. 4. 1980.

VSV, št. Gž. 196/88, z dne 28. 4. 1988, Bilten VSV, št. 5–67, 1988.

Zakon o izvajanju rejniške dejavnosti (ZIRD), Ur. l. RS, št. 110/2002, 109/2012.

Zakon o preprečevanju nasilja v družini, Ur. l. RS, št. 16/2008.

Zakon o rejništvu (ZR), Ur. l. LRS, št. 34–60.

Zakon o registriranih istospolnih partnerskih skupnosti, Uradni list RS, št. 65/2005, Ur. l. RS, št. 55/2009 Odl. US: U-I-425/06-10.

Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih, Ur. l. RS, št. 69/2004.

Zakon o zdravljenju neplodnosti in postopkih oploditve z biomedicinsko pomočjo (ZZNPOB), Ur. l. RS, št. 70/2000.